

ISBN 978-961-234-753-6

9 789612 347536

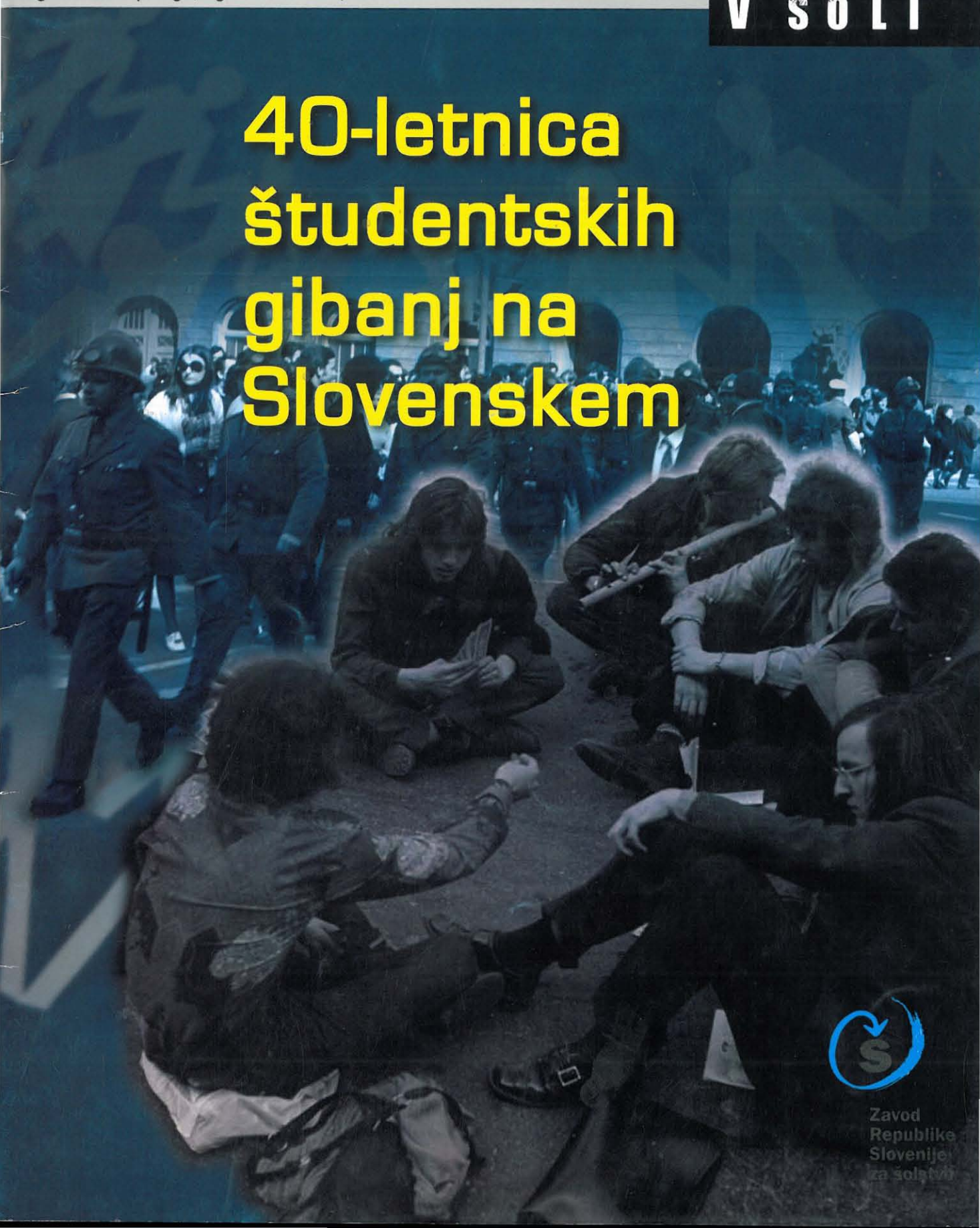

ZGODOVINA

Zgodovinska priloga, Zgodovina v šoli, letnik XVII • Številka 3-4 • 2008

V ŠOLI

40-letnica študentskih gibanj na Slovenskem

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Vsebina

Dr. Darko Štrajn: Kako razumeti študentska gibanja?.....	1
Dr. Bogomir Mihevc: Študenti v šoli zgodovine: Ljubljana, 1968–1971.....	8
Goranka Kreačič: Pogled na študentsko gibanje v Sloveniji 1968–1972 z današnje perspektive: pogovor z dr. Franetom Adamom.....	21
Goranka Kreačič: Študentska in mladinska neformalna kulturna gibanja 1968–1972 v Sloveniji. Ogled razstave v Mestnem muzeju Ljubljana.....	23
Abstracts.....	28

Zgodovina v šoli, Zgodovinska priloga: 40-letnica študentskih gibanj na Slovenskem • 17. letnik, št. 3–4/2008 •

ISBN 978-961-234-753-6 • Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo • Predstavniki: mag. Gregor Mohorčič • Uredniški odbor: izr. prof. dr. Danijela Trškan (Filozofska fakulteta v Ljubljani), dr. Marjan Drnovšek (Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU), dr. Mojca Šorn (Inštitut za novejšo zgodovino), docent dr. Aleš Gabrič (Inštitut za novejšo zgodovino), Srečko Zgaga (Gimnazija Poljane v Ljubljani), Katja Mahorčič (Gimnazija Nova Gorica), Goranka Kreačič (Osnovna šola Preserje), Damjan Snoj (Osnovna šola Preserje), Janez Globočnik (Zavod RS za šolstvo) • Odgovorna urednica: mag. Vilma Brodnik • Jezikovni pregled: Tatjana Ličen • Naslov uredništva: mag. Vilma Brodnik, Zavod RS za šolstvo OE Ljubljana, Parmova ul. 33, 1000 Ljubljana, tel.: 01/236 31 19, faks: 01/236 31 50, e-naslov: vilma.brodnik@zrss.si • Urednica založbe: Simona Vozelj • Oblikovanje: KULT, oblikovalski studio, Simon Kajtna, s. p. • Računalniški prelom: Littera picta, d. o. o., Ljubljana • Tisk: Littera picta, d. o. o., Ljubljana • Naklada: 620 izvodov

Naročila: ZRSŠ - Založba, Maja Hribar Mlakar, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana, e-naslov: zalozba@zrss.si, faks: 01/300 51 99

Naročnina:

40,26 EUR – cena dveh dvojnih števk za šole in ustanove
31,73 EUR – cena dveh dvojnih števk za posameznike
29,36 EUR – cena dveh dvojnih števk za dijake, študente in upokoјence
21,80 EUR – cena dvojne številke v prosti prodaji
48,31 EUR – cena dveh dvojnih števk za tujino

Revijo sofinancira Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

378.091.8(4974)“1968/1972”

ŠTIRIDESETLETNICA

40-letnica študentskih gibanj na Slovenskem. - Ljubljana : Zavod RS za šolstvo, 2008. - (Zgodovina v šoli. Zgodovinska priloga)

ISBN 978-961-234-753-6

242789632

© Zavod RS za šolstvo, 2008

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Dr. Darko Štrajn, Pedagoški inštitut

Kako razumeti študentska gibanja?

Maja in junija l. 2008 se spominjamo štiridesete obletnice dogodkov leta 1968, o katerih je vsak sodobni medijski uporabnik vsaj nekaj že slišal, čeprav bi težko rekli, da vsakdo zares ve, kaj se je takrat dogajalo – kot navsezadnje vsakdo tudi enako ve in hkrati ne ve za veliko drugih zgodovinskih dogajanj, a o letu 1968 je tudi nevednost drugačna kot v drugih primerih. Regis Debray je ob deseti obletnici pariškega leta 1968 v kritičnem eseju izrekel ugotovitev, ki bi jo lahko ponavljali ob vsaki okrogli obletnici prelomnega leta ne samo v Franciji, ampak tudi povsod drugje, kjer je v tem v več pogledih prelomnem letu druge polovice 20. stoletja kulminiralo tudi presenetljivo študentsko gibanje: »Uradne proslave, ki jih je omogočila deseta obletnica maja 68 – televizije, radii, magazini, časopisi, revije, filmi itn. – so v gorečnosti in čustvih zbrale vse, ki imajo v tej deželi ime, avtoriteto, odlikovanje. Od levice do desnice so včerajšnji sovražniki jutrišnji prijatelji«. (Debray. 1978: 9) K temu pa bi lahko dodali, da se ob proslavljanju ali kakršnem koli že »romantičnem« spominjanju na obletnico študentske revolucije vedno najde kak »Debray«, kak disonanten glas, kritična prikazen, najpogosteje sam nekdanji akter v gibanjih, ki opozori na to, da so študentska gibanja pravzaprav vzniknila iz razcepov, konfliktov in dilem svojega časa. To pa pomeni, da teh gibanj ni mogoče preprosto, kajpak s tem, da jim »oprostimo nekaj mladostnih pretiravanj«, postaviti v zgodovino, skonstruirano v pogledu nazaj z gledišča rezultata zgodovine, s katerim smo ali moramo biti zadovoljni ali nezadovoljni. Če mislimo na kaj več kot na popularne evokacije l. 1968 z vso domnevno nostalgijo po hipijih, *flower power*, seksualni revoluciji, rockgodbi in po uvoženih vzhodnjaških dobrinah (od marihuane do nirvane), je mogoče reči, da se je v šestdesetih in sedemdesetih letih nedvomno zgodilo presenetljivo in prelomno družbeno gibanje, ki je označilo novejšo zgodovino. Kako prelomno je to gibanje zares bilo, kako bi ga najustrezneje opredelili, kako bi ga prav razumeli ..., pa niti 40 let po vrhuncu dogajanj leta 1968 pravzaprav ni jasno. Vsaj ne tako,

Slika 1: Slovenska rockovska skupina Buldožerji: LP Pljuni istini u oči. Plošča, ki je izšla leta 1975 in postala kmalu kulturna, je na drugi strani zaradi socialnega naboja besedil, zapetih v srbohvrvaščini, povzročila val pritiskov in groženj pri oblasteh. (Fotoarhiv: Mestni muzej Ljubljana)

kot je jasno, denimo, kaj je pomenilo l. 1848, ki je trdno določilo pojem naroda v evropsko kolektivno pamet in nespamet.

Politično gibanje v množični kulturi

Vprašanje o prvih in zadnjih vzrokih za študentska (pa dodajmo: in širše mladinska in nato alternativna) gibanja ostaja tudi dandanes odprto; morda se zaradi vmesnega časa in dogajanj v njem postavlja nekoliko drugače, kot se je neposredno ob dogajanjih. Element samoizpraševanja o smislu in razsežnostih v samih gibanjih je bil zelo navzoč; zdaj se zdi, da smo zmožni dati precej opisne odgovore in razlage, ki nikoli ne morejo zajeti vseh razsežnosti in zapletenih razmerij tistega časa. V

različnih družboslovnih teorijah je ta čas kar precej soglasno sprejeto označen kot vrhunec industrijske družbe in modernizma in hkrati kot začetek postindustrijske družbe ter postmodernega obdobja. Opisno torej lahko rečemo, da je najširši okvir gibanj mogoče opredeliti v kulturnopolitičnih terminih, h katerim je treba primisliti še gospodarska in socialna dejstva. Vsekakor pa ne smemo pozabiti še na okoliščine vse bolj množičnega visokošolskega izobraževanja.¹ Predhodne filozofsko obarvane opredelitve sveta, kakršen je nastal po drugi svetovni vojni, so nakazale prihajajoči upor. Zapisane so bile predvsem v besedilih vrste eksistencialističnih filozofov in v besedilih kritične teorije, znane tudi kot teorija frankfurtske šole, ki je bila, med drugim ob Sartrovih idejah, ena od teoretskih podlag za »situacionistično internacionalo«. Programska besedila tega ne prav širokega, a neverjetno vplivnega kulturnopolitičnega gibanja so opredeljevala in hkrati obračunavala s tako imenovano družbo spektakla: »Spektakel sovпада s trenutkom, ko blago doseže totalno kolonizacijo družbenega življenja. Ne samo da zveza z blagom postane vidna, vse, kar vidimo, je blago: svet, ki ga gledamo, je svet blaga.« (Debord. 1999 [1967], 43–44) Četudi je porabniška družba postala prevladujoči model v vseh urbaniziranih deželah, lahko štejemo to kritično reakcijo ob njenem začetnem razcvetu v množičnih družbenih gibanjih za nenehen izvir dvoma o ustreznosti stvarnosti take družbe.² Že pred protestnim vrhuncem na pomlad 1968 se je v družbenih gibanjih, ki so vključevala kritiko in zavračanje moralnih ter kulturnih kodov »vladajoče ideologije«, oblikovala vrsta teženj po vsakovrstnih »osvoboditvah«. Tako kot pri mnogih tovrstnih gibanjih v preteklosti (npr. ob koncu 19. stoletja ali v »norih« dvajsetih letih prejšnjega stoletja), se je v šestdesetih letih kazala nagnjenost k »preizkušanju alternativnih svobodnih oblik življenja« (Bock. 1976: 257) To velja za širša mladinska družbena gibanja v razvitih državah na obeh straneh takratne železne zavese. Lahko bi rekli, da so študentska gibanja s svojo politično prebojnostjo naredila te moralne, socialne, kulturne in sprva manj opazno na prvi pogled tudi ekonomske tektonske premike

za bolj vidne. Če se v tem okviru ne ukvarjamo z vsemi mnogimi konkretnimi okoliščinami, kot so bile medijsko navzoča mora vietnamske vojne, obujanje spomina na politična gibanja preteklosti (utopizem, anarhizem, trockizem, itn.) in nastajanje alternativnih gibanj (ekološka gibanja, feminizem, nove pedagoške zamisli, antipsihiatrija itn.), lahko rečemo, da so študentska gibanja šestdesetih in sedemdesetih let udarila trajen pečat prejšnjemu stoletju. Seveda so marsikatero zahtevo in poante gibanj izgubile aktualnost, večina pa jih je danes hote ali nehote pozabljenih, potlačenih ali – zaradi ohranjene »subverzivnosti« – marginaliziranih in preinterpretiranih. Tako je, denimo, v »splošno sprejemljivi romantični inačici« skoraj povsem zbrisano dejstvo, da so študentska gibanja tistega časa poganjale prav nič prikrito levičarske ideje, ki jih združuje pojem nove levice. Pri tem naj brez obširnih razlag zatrdimo, da je prav nova levica razvila pomembno kritiko sovjetskega tipa socializma in s tem oblikovala ključne koncepte, ki so učinkovali v političnih praksah dvajset let pozneje. Veliko bolj razpršen in dolgoročen pa je bil vpliv študentskih in mladinskih gibanj na široki spekter vsakdanjega življenja, na diferenciranje življenjskih slogov, na razmerja med družbenimi skupinami in

Slika 2: Študentske demonstracije 20. maja 1971 »proti vsem nepravilnostim v naši družbi«, ki so bile prepovedane: na plakatu piše Osvobodite Šturma, osvobodite Mijanoviča, pred Univerzo v Ljubljani. Marjan Šturm je bil aretiran (in kmalu tudi izpuščen) na Koroškem zaradi akcije za dvojezične napise, Vladimir Mijanović pa v Beogradu zaradi izida kritičnega časopisa Frontesterion in je bil obsojen na leto dni zapora. (Fotoarhiv: Mestni muzej Ljubljana, foto: Žare Veselič)

¹ Strnjen prikaz pomembnih študentskih gibanj po svetu sem napisal l. 1973 v posebnem poglavju svoje diplomske naloge na Filozofski fakulteti. Poglavje iz te naloge je bilo objavljeno 24 let pozneje v reviji Dialogi (Strajn. 1997.)

² Verjetno še nikoli poprej v zgodovini niso intelektualni proizvodi proniknili tako široko med množično občinstvo kot v tem času; vsekakor so temu botrovali vse bolj množično izobraževanje, skokovit razvoj medijev in podaljševanje »prostega časa«. Šestdeseta leta bi torej lahko šteli za čas, v katerem se je že izoblikoval tip družbe, ki ga je vrsta vodilnih sociologov (Bourdieu, Giddens, Beck) nekoliko pozneje poimenovala reflektivna družba. Danes sicer vrsta analitikov (Giroux, Spring, Liessmann, Laval, Martucelli, Žizek ...) opozarja na sodobne retrogradne procese v množični kulturi, ki ob zasičenosti medijskega prostora in ob »tehnokratskih« pritiskih na izobraževalne sisteme pravzaprav proizvajajo antiintelektualne učinke, depolitizacijo in nivelizacijo.

nazadnje na vso množično kulturo. V tem pogledu so gibanja prispevala simbolne impulze za oblikovanje novih vzorcev za proizvajanje družbenih vlog posameznikov in za pluralizacijo življenjskih slogov v nastajajoči postmoderni družbi, temelječi na hitrem tehnološkem razvoju. To nastajajočo novo obliko družbe so že takrat začeli poimenovali za medijsko ali informacijsko.

Levičarji pod socializmom

Ne oziraje se na to, kako danes kdo razume dogajanja v tistem času v Sloveniji in tudi v tedanji federalni Jugoslaviji, lahko zanesljivo trdimo, da so bila študentska gibanja eno tistih svetovnih dogajanj, v katerih je bila Slovenija vidno udeležena pretežno na enaki ravni kot takratne razvite dežele. Slovensko študentsko gibanje je v primerjavi z drugimi gotovo imelo nekaj svojih značilnosti in posebnosti. Toda od tu naprej se med samimi nekdanjimi akterji teh gibanj, med zgodovinarji in nazadnje med družboslovci in politiki ne bi bilo mogoče zediniti glede določitve pomenov in učinkov študentskih gibanj. Tak poskus bi vsekakor izredno otežila tudi večrazsežnost gibanja, ki jo hitro uzremo, takoj ko se spustimo v proučevanje dogodkov in dejstev, ki so bila z njimi povezana. Naj še poudarimo, da je bilo naše študentsko gibanje eno izmed bolj intenzivnih in vztrajnih med študentskimi gibanji v takratnih socialističnih deželah, a ni bilo deležno tako brutalnih oblastniških obračunov kot npr. gibanja na Poljskem in Češkoslovaškem, ki pa sta bili tudi bolj prepleteni z delavskimi ter širšimi državljanskimi nemiri. Jugoslovansko oblastno obračunavanje z upornimi študenti se je omejilo na nekaj policijskih akcij ter zapornih kazni in pogojnih obsodb po takratni kazenski zakonodaji, ki je opredeljevala različna dejanja proti »ustavnemu redu«, ali pa dejanja, ki so pomenila »sovražno propagando« in »vznemirjanje javnosti«. ³ Pri vsem tem je, kar velja za vse evropske socialistične dežele, zanimivo to, da so bila tudi »tostran« železne zavese študentska gibanja, po medijskih virih in zapisih vodilnih predstavnikov gibanj sodeč, politično opredeljena podobno kot študentska gibanja na Zahodu, torej levičarsko.

Verjetno je to najpomembnejši razlog med vsemi drugimi razlogi, zaradi katerih je študentsko gibanje v Sloveniji bodisi nekoliko »pozabljeno« bodisi zamolčevano ali tudi omalovaževano in podcenjevano. Zaradi te kozmopolitske poteze študentskega gibanja namreč ni prav lahko začrtati niza dogajanj in stališč, ki vodijo do nacionalne osamosvojitve Slovenije. Skratka, slovensko študentsko gibanje v znanstveni konstrukciji zgodovine z nacionalno (osamosvojitveno) dominantno nekako ne »funkcionira«, čeprav pa bi z nekaj več truda nemara kdo le lahko našel v bolj kulturno obarvanem delovanju gibanja tudi nekaj narodno konstitutivnih elementov in poudarkov. Kar lepo število dogodkov v zvezi s slovenskima manjšinama v Avstriji in Italiji pa vendarle priča o tem, da slovensko študentsko gibanje ni bilo imuno na narodno vprašanje. Kako s političnega ali ideološkega stališča pogledano, stvari v zgodovini pač niso tako enostavno določljive, kot se zdi v tisti nivelizirajoči (retorični, ideološki) gesti, ki določi »napačno preteklost« nasproti »dosežkom sedanjosti«, je potemtakem mogoče pokazati prav na primeru študentskih gibanj. V širšem pogledu se nam soočenje študentskih gibanj s takratnimi vladajočimi strukturami lahko pojasni v luči naslednje Giddensove ugotovitve: »Paradokсно se je državni socializem, ki je samega sebe videl kot najvažnejšo revolucionarno silo v zgodovini, izkazal za veliko bolj naklonjenega tradiciji, kot se je kapitalizem«. (Giddens. 1996: 51)

Slika 3: Študentske demonstracije proti hrupu na Aškerčevi 14. aprila 1971. Prva vrsta koraka. Na fotografiji so z desne proti levi prepoznavni: Milan Jesih, Dušan Rogelj, Marjan Vitez, Andrej Medved, Brane Čerič, Bogdan Gradišnik, Jaša Zlobec, Brane Gradišnik. Boris Vuk, Jiří Bezlaj, Tomo Podgornik, Dušan Plut, Uroš Gabrijelčič. (Fotoarhiv: Mestni muzej Ljubljana, foto: Žare Veselič)

³ Seveda pa posamezni aktivisti nismo ušli nadzoru tajnih varnostnih služb. O tej razsežnosti sem objavil nekaj zapisov v reviji Mladina v osemdesetih letih 20. stol., pri čemer – v nasprotju s sedanjo demonizacijo komunizma vsevprek – lahko dokazljivo trdimo, da je ves ta nadzor postajal desorientiran in neučinkovit. Hkrati naj opozorim, da se je prav v študentskem gibanju odvil preskok od nekdanjega disidentstva, herojskega, a žal neučinkovitega izzivanja režima z »resnico«, k javnemu delovanju s sklicevanjem na zakonite pravice in svoboščine in izrecno brez strahu pred tajnim nadzorom. Ta »slog« delovanja je pozneje postal pglavitna poteza gibanj civilne družbe.

Potemtakem lahko rečemo, da so bila študentska gibanja v socialističnih državah dejavniki modernizacije, ki se ji je takrat navidezno dobro utrjeni socializem pravzaprav upiral veliko bolj krčevito kot konservativne politične in gospodarske strukture na Zahodu. V naših medijih iz tistega časa je dokumentirano veliko reakcij uradnih ter lojalnih novinarskih reakcij na pojav študentskega gibanja in na stališča, ki so bila zapisana v študentskem tisku, na letakih in transparentih. Ti odzivi so nihali med pokroviteljskimi paternalističnimi ugotovitvami o mladostni zagnanosti ter nestrpnosti in med ostrejšimi anatemi, ki so bile izrečene in zapisane v »trdih« ideoloških terminih, pri čemer se lahko strinjamo z Jašo Zlobcem, da so v Zvezi komunistov v študentskih gibanjih zaznali napoved takrat še nezamisljivega svojega konca: »Partijske strukture so imele popolnoma prav, ko so nam nekaternikom očitale, da smo anarholiberalci, da partija brez demokratičnega centralizma ni več partija, da razkrajamo partijsko monolitnost. Res smo jo razkrajali, oziroma bolje rečeno, bili smo simptom časa, ki je to monolitnost razkril kot preživelo in okostenelo, saj ni ne mogla ne znala več odgovarjati na vprašanja novega časa«. (Zlobec, v: Ilich. 1986: 16)⁴ Gotovo pa te zaostitve na ideološki fronti ne izčrpajo vseh vidikov našega študentskega gibanja, saj se je to veliko ukvarjalo z

vprašanji lastne organizacije, vsakdanjih socialnih problemov študentov, s problemi univerzitetnega študija, s problematiko narodnih manjšin in gotovo navsezadnje tudi s širokim spektrom (sub) kulturnih dejavnosti. Vse to lahko razberemo iz konkretnih dogajanj, ki so se z nekaj prekinitvami vrstila v letih od 1968 do 1974 in so delno dokaj dobro dokumentirana v zborniku »skupine avtorjev« (1982). Pa poglejmo ta dogajanja v strnjem komentiranem hitrem pregledu.

Zgodbe Skupnosti študentov

Kot povsod po svetu, kjer so se soočili s študentskimi gibanji, je tudi v Sloveniji – takrat predvsem v Ljubljani, ki je bila edino slovensko univerzitetno središče – v šestdesetih letih pred samimi dogodki 1968 že potekala vrsta dejavnosti, ki bi jih lahko označili kot predpripravo na gibanje. Gotovo bo obdobje šestdesetih let še pred izbruhom študentskih gibanj treba zgodovinarsko bolj raziskati, saj gre za čas, ko je bila Jugoslavija povsem odprta za informacije s sveta, mladi ljudje so vse bolj potovali v tujino ipd. Verjetno pa je kot pglavitne predpriprave treba šteti posamezna kulturna in umetniška dogajanja (npr. razstavo in katalog grupe OHO), nekatera provokativna literarna dejanja v časopisu Tribuna, pa tudi generacijsko obarvana pisanja v Mladini. Ključni dogodki leta 1968 so se zgodili 5. junija in v dneh po tem, ko so ljubljanski študentje solidarno demonstrirali zaradi dogodkov v Beogradu (spopada demonstrantov s policijo) in organizirali zborovanje v jedilnici študentskega naselja. Udeležili so se ga tudi vidni republiški funkcionarji, pri čemer je prevladujoči ton študentskih nastopov mogoče malce poenostavljeno opredeliti kot očitke socializmu, da ni izpolnil svojih obljub. Pglavitni dosežek slovenskega leta 1968 je, kajpak poleg za socializem ne prav običajnih javnih demonstracij, treba videti v spremembah, ki so jih izpeljali v študentski organizaciji. Vsekakor je bil zanimiv znak izstop slovenske zveze študentov iz jugoslovanske študentske zveze. Ta izstop sicer nikoli ni bil povsem zares izpeljan, vendar pa je to bil močan znak nezadovoljstva študentov s transmissijsko vlogo organizacije v razmerju z vladajočo

Slika 4. Študentske demonstracije proti hrupu na Aškerčevi ulici aprila 1971. Govori Jaša Zlobec. Poleg njega Brane Gradišnik. (Fotoarhiv: Mestni muzej Ljubljana, foto: Žare Veselič)

⁴ Upošteva leto izida knjige, iz katere je vzeta ta citat, je jasno vidno, da sredi osemdesetih let cenzura tako rekoč že ni več delovala. Hkrati naj pripomnim, da smo tovrstna kritična opažanja zapisovali tudi že v zgodnjih sedemdesetih letih (zlasti v študentski Tribuni po letu 1970). Tudi zaradi takih fragmentov, ki pričajo o dovolj odkritem javnem upiranju »sistemu«, je mogoče prepričljivo zavrniti mnoge današnje pisce, ki so slepi za notranjo evolucijo socializma, ki se je z vzponi in padci »mehčal« vse do svojega konca. Franček Bohanec je v Uvodni besedi k tej knjigi s stališča starejše generacije ugotovil, da so »(...) mladostni nemiri nastali v socialistični družbeni ureditvi in imajo specifične lastnosti: vključili so se v družbeni tok kot ustvarjalni člen vizij drugega sveta«.

Slika 5: Uvod v zasedbo Filozofske fakultete v Ljubljani 8. maja 1971. Milica je stopila v prostore Filozofske fakultete in zaplenila plakate na panoju, med katerimi je bil tudi napis Franka Adama: Študentje, napočil je čas gverile, uprimo se avtoritarizmu in porajajočemu se kapitalizmu! Milica je aretirala Adama zunaj prostorov fakultete, s fakultete pa je odpeljala na zaslišanje Darka Štrajna. V ozadju dogodek opazuje Zdenko Kodrič Koči. (Fotoarhiv: Mestni muzej Ljubljana, foto: Žare Veselič)

Zvezo komunistov. Na drugi strani bi bilo pretirano trditi, da je zaradi tega »izstopa« mogoče študentsko gibanje brez ostanka šteti v »osamosvojitveno zgodbo«, tako kot ga je mogoče šteti v slovensko zgodbo demokratizacije družbe. »Izstop« iz Zveze študentov Jugoslavije je bil namreč prvi korak k temeljitemu prestrukturiranju študentske organizacije. Ta se je preimenovala v Skupnost študentov, za svoje članice in člane pa je štela vsakogar, ki je imel veljavni indeks. Tega ob sprejetju na univerzo prejme vsak vpisani študent. Skupnost študentov je bila po svoji obliki in načinih delovanja, kakršne je postopno razvila v letih, dokler je obstajala (namreč do leta 1974, ko so jo z ukrepi »od zgoraj« inkorporirali v Zvezo socialistične mladine), predhodnica poznejših gibanj civilne družbe v osemdesetih letih.⁵ Najpomembnejši element organiziranosti skupnosti študentov je izražala klavzula, ki je omogočala samoorganizacijo študentskih skupin za poljubno delovanje. Če se je v letih 1969 in del 1970 zdelo, kot da bi gibanje nekoliko zaspalo, pa je treba reči, da so v tem času študentski aktivisti v pogajanjih z oblastmi izposlovali veliko pridobitev, ki so jih nekateri kritiki v lastnih vrstah šteli za »samo sindikalne« in so se nanašale na sistem štipendiranja, gradnjo študentskih domov ipd. Po

nekoliko bolj umirjenem študijskem letu 1968/1969 se je v leta 1970 začelo spet živahno dogajanje, pri čemer se je gibanje v obratu od »sindikalnih« zadev k splošnejšim družbenim in tudi svetovnim problematikam vse bolj politiziralo ter vse bolj odkrito izražalo nezaupanje v vladajoči družbeni sistem. V nekoliko bolj umirjenem intermezzu smo se najbolj dejavni študentje (prevladovali smo kajpak družboslovci in humanisti) dobro seznanili s študentskimi gibanji po svetu, kar se je pokazalo tudi v tehnikah in oblikah protestiranja ter v drugem delovanju. 15. maja 1970 je okoli tisoč študentov demonstriralo proti ameriški razširitvi vietnamskega spopada še na Kambodžo, pri čemer pa je med drugim najpomembnejše to, da so se demonstracije končale z razvneto diskusijo v študentskem naselju, kjer se je ost diskusije obrnila k domačim razmeram. Skupina študentov, ki je hotela izrazito angažiranje za nacional(istič)ne cilje, je bila na tem zborovanju zavrtnjena. *Teach-inu* novembra 1970 na Filozofski fakulteti, kjer se je kakih 300 navzočih seznanilo z dogajanjem v Beogradu v zvezi s procesom proti Vladimirju Mijanoviču (»Vladi Revoluciji« – verjetno še vedno najbolj znanemu študentskemu aktivistu vseh časov na Balkanu), je sledil kulturni maraton z izrecno politično obarvanimi *happeningi* in diskusijami. Vsa ta delovanja in tudi nekatera, ki so še sledila, so imela podlago v Statutu Skupnosti študentov, ki je omogočal ustanavljanje akcijskih odborov. Po omenjenem *teach-inu* se je sprožila dinamika akcij študentskega gibanja, ki je trajala okoli dve leti, pri čemer tako zgoščene študentske dejavnosti ni bilo nikoli prej in ne tudi poslej. Ker v takem zapisu kratkomalo ni mogoče omeniti vseh pomembnih akcij, ki so občasno prebijale blokade v takratnih medijih, omenimo predvsem največje. Vsekakor je bila ena najbolj presenettljivih akcij protest več tisoč študentov 14. aprila 1971 zaradi prometnega hrupa na Aškerčevi ulici, ob kateri še danes stoji več univerzitetnih stavb, še zlasti pa takrat najbolj zgovorna Filozofska fakulteta. Protest je pomenil začetek resnega spora z oblastmi, ki so kmalu s svojimi represivnimi policijskimi posegi sprožila še hujše in dolgotrajnejše odzive študentov. Govorimo predvsem o zasedbi Filozofske fakultete (26. 5.–2. 6. 1971), ki je bila vrhunec vsega slovenskega študentskega gibanja. V dneh zasedbe smo udeleženci »živeli utopijo«,

⁵ Žal lahko samo po spominu navedem dejstvo, da so se že na koncu sedemdesetih let na Filozofski fakulteti v Ljubljani, na zborovanju zaradi pritiskov na Tribuno, predstavniki deset let mlajše generacije študentov odločili zahtevati vrnitev »lastne organizacije«, kar je bilo eno izmed prvih dejanj nastajajočih gibanj civilne družbe.

intenzivno smo razpravljali o modelih drugačnega družbenega sožitja, o »odtujenosti« politike, o »zakrneli« ZKJ, o družbenih krivicah in navsezadnje o mogočih poteh reforme univerze. Ne glede na to, da je bilo to dogajanje takrat s prosperiteto liberalnega obdobja jugosocializma precej umirjenemu prebivalstvu težko dojemljivo, da so bile tudi znotraj gibanja nekatere vnete polemike, da smo se v Ljubljani ukvarjali s takimi vprašanji kot naši vrstniki v Parizu ali v San Franciscu, pa je gotovo mogoče trditi, da je bila s tem dogodkom na dnevni red prihodnosti postavljena demokracija. Po koncu zasedbe, ko je bil objavljen tudi Manifest zasedene Filozofske fakultete, se je gibanje nadaljevalo, a njegova množičnost je zlagoma upadala. Nasprotni tok je bila radikalizacija najdejavnejših študentskih skupin, ki se je izrazila v štirih prepovedih glasila Tribuna. Ta je jeseni 1971 objavila »nezaslišano« kritiko Josipa Broza - Tita, zadnja prepoved pa se je nanašala na naslovnico »seksualne številke«, namreč na karikaturu Lenina s stilizirano risbo gole ženske, ki jo je tožilstvo opredelilo za politično pornografijo. Po poskusu »alternativne univerze« (z začetkom marca 1972), ki je bila akcija v povezavi z drugimi jugoslovanskimi univerzami (zagrebško in beograjsko) in je med drugim premislila ter sistematizirala izkušnjo zasedbe, se je moralo študentsko gibanje vse bolj spoprijemati s krepitvijo partijske vladavine in s politično deliberalizacijo, ki je sledila »nacionalističnim izpadom« na Hrvaškem. Zadnje dejanje ljubljanskega študentskega gibanja, ki ni zapisano v zborniku skupine avtorjev, se je odigralo v povezavi z obračunavanjem s profesorji filozofije in sociologije, ki so se v Zagrebu in Beogradu zbirali okoli takrat svetovno uveljavljene revije Praxis. Po zborovanju fakultetnih odborov filozofskih fakultet iz treh mest (Ljubljana, Zagreb, Beograd) konec leta 1973 v prostorih Tribune je bila sprejeta precej kritična Resolucija. Šest sestavljalcev tega dokumenta (med njimi sva bila iz Ljubljane Vinko Zalar in jaz, med drugimi pa naj omenim Zorana Djindjića) je bilo končno septembra 1974 obsojenih na deset mesecev zapora zaradi »sovražne propagande«. Ljubljanski sodniki so pozneje kazen spremenili v pogojno. Hkrati s tem očitno političnim procesom pa je bilo konec tudi Skupnosti študentov in nastopilo je krajše obdobje v sedemdesetih letih, ki smo ga pozneje poimenovali svinčena leta. Lahko bi rekli, da se je svinec začel topiti že leta 1976, ko je negativen odziv oblasti na ploščo skupine Buldožer odprl kulturno polje političnega spopada, v kate-

rem je dobila besedo rockglasba. Že leta 1977 so dvignili hrup Pankrti in leta 1980 so začele prve razprave o pomenu civilne družbe – najprej v sekciji za nova družbena gibanja Slovenskega sociološkega društva, kritična publicistika pa je iz Tribune vse bolj prehajala v revijo Mladina.

Sklep

Čeprav, kot smo rekli, ne bi mogli brez nestrinjanj povsem enoznačno opredeliti slovenskega študentskega gibanja, pa je gotovo, da je bilo to gibanje velika šola družbene akcije in »laboratorij« gibanj civilne družbe, ki so se oblikovala v osemdesetih letih. Najbrž ni treba posebej poudarjati, da v jedru gibanj v osemdesetih letih srečujemo mnoge aktiviste in teoretike študentskih gibanj. Vsekakor je pomembno tudi to, da je bilo študentsko gibanje prvo množično protestno gibanje v obdobju socializma v Sloveniji. Zato ga torej ni mogoče primerjati s prejšnjimi primeri »disidentstva«, ki se je v Sloveniji oblikovalo okoli revije Perspektive. Če je danes zaradi trenutne glorifikacije nacionalne osamosvojitve nekoliko potlačen vidik demokratizacije, pri čemer je gotovo jasno, da si druge brez druge ni mogoče predstavljati, bo ena izmed nalog zgodovine v prihodnosti prav ugotavljanje razsežnosti študentskih gibanj, ki jih danes zaradi še močno navzočih »privatizacij zgodovine« in hoteno ali nehoteno tendencioznih interpretacij, spregledujemo.

Povzetek

Ne glede na to, kako danes kdo razume dogajanja v šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih v Sloveniji in tudi v tedanji federalni Jugoslaviji, lahko zanesljivo trdimo, da so bila študentska gibanja eno izmed tistih svetovnih dogajanj, v katerih je bila Slovenija vidno udeležena pretežno na enaki ravni kot takratne razvite dežele. Pri vsem tem je, kar velja za vse evropske socialistične dežele, zanimivo to, da so bila tudi »tostran« železne zavese študentska gibanja, po medijskih virih in zapisih vodilnih predstavnikov gibanj sodeč, politično opredeljena podobno kot študentska gibanja na Zahodu, torej levičarsko. Ne glede na to, da je bilo to dogajanje takrat s prosperiteto liberalnega obdobja jugosocializma precej umirjenemu prebivalstvu težko dojemljivo, da so bile tudi znotraj

študentskega gibanja nekatere vnete polemike, da smo se v Ljubljani ukvarjali s takimi vprašanji kot naši vrstniki v Parizu ali v San Franciscu, pa je gotovo mogoče trditi, da je bila na vrhuncu študentskih gibanj na zasedbi Filozofske fakultete leta 1971 na dnevni red prihodnosti postavljena demokracija.

Literatura

1. Bock, H. M. 1976. Geschichte des »linken Radikalismus« in Deutschland. Ein Versuch. Frankfurt/M: Suhrkamp.
2. Debord, G. 1999. Družba spektakla ; Komentarji k Družbi spektakla; (prevedli M. Štular in T. Lesničar Pučko) Ljubljana : ŠOU, Študentska založba, Knjižna zbirka Koda.
3. Debray, R. 1978. Modeste contribution aux discours et cérémonies officielles du dixième anniversaire. Paris: F. Maspero.
4. Giddens, A. 1996. In Defence of Sociology, Cornwall: Polity Press.
5. Ilich, I. 1986. Pričevanja, december 1985 : študentske pomladi / [I. Ilich, D. Štrajn, J. L. Zlobec; [fotografije] T. Stojko; Ljubljana: Partizanska knjiga.
6. Skupina avtorjev. 1982. Študentsko gibanje: 1968–72. Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS : Univerzitetna konferenca ZSMS, Krt: knjižnica revolucionarne teorije 4.
7. Štrajn, D. 1997. Študentska gibanja v ZDA, Nemčiji in Franciji. *Dialogi (Maribor)*, let. 33, št. 11–12, str. 13–23.

Dr. Bogomir Mihevc, Rektorat Univerze v Ljubljani

Študenti v šoli zgodovine: Ljubljana, 1968–1971

Uvod

Pred dobrim desetletjem sem v doktorski disertaciji analiziral okrog 30 dokumentiranih primerov tovrstnih študentskih dejavnosti v različnih obdobjih, deželah in ustanovah. Poiskal, povzel in analiziral sem članke, publikacije in tudi izvirne arhivske dokumente z opisi študija, nastajanja, delovanja in krize ustanov, mnenj, stališč in zahtev študentov ter njihovih bolj ali manj organiziranih akcij. Od nastajanja prvih univerz v Evropi, oblikovanja novoveškega modela univerze do njegove krize v drugi polovici 20. stoletja. Zaradi dostopnosti virov in tudi zaradi lastne vpletenosti sem se bolj posvetil slovenskim študentom, zlasti tistim, ki so delovali na ljubljanski univerzi v letih od 1919 do 1990. Bolj kot njihove politične usmeritve so me zanimale njihove predstave, kritične pripombe in zahteve o dostopnosti študija, o potrebnih pogojih zanj, o študijskih programih, o pedagoških metodah, o učiteljih in drugem osebju, o socialno-ekonomskem položaju študentov in o obštudijski dejavnosti.

Moj namen je bil analizirati študentske izjave o univerzah in študiju in ugotoviti njihovo vlogo pri ocenjevanju stanja in predlogov za reševanje težav. Poleg položaja študentov v študijskem procesu in upravljanju ustanov me je zanimal medsebojni odnos študentov, profesorjev in vodstva univerz ter oblasti, manj pa odnos in stališča drugih dejavnikov, kot so starši, zaposlovalci (npr. industrija) in politične stranke. Nisem se mogel izogniti kratkim opisom pomembnejših dogodkov v zvezi s študenti in nekaterim izjavam sodobnikov in naknadnim interpretacijam analitikov teh dogajanj. Prečiščeno besedilo disertacije, ki je bilo doslej dostopno le na spletu (www.uni-kakovost.net), bo izšlo konec leta 2008 v knjižni obliki.

V tem članku predstavljam bolj ali manj znane dejavnosti, stališča in zahteve ljubljanskih študentov v letu 1968, znanem po študentskih protestih po vsem svetu, in v letu 1971, ko je naše študentsko gibanje prešlo od vrhunca v pohod skozi institucije.

Dejavnosti in izjave ljubljanskih študentov za to obdobje so dobro dokumentirane v nekaj zbornikih in drugih objavah. Pozornost sem usmeril predvsem na dokumente, ki so nastali v študentskih skupinah, ki so bile v jedru dogajanj in so jih pozneje večkrat objavljali in citirali, govorijo pa o študentskih pogledih na univerzo in študij.

To, da je bil avtor udeleženec dogajanja in tudi soavtor nekaterih dokumentov, njihove predstavitve ne olajšuje. Rezultati takega »opazovanja s participacijo« naj bodo podvrženi kritičnemu vrednotenju, ki naj upošteva težave z meglico izkušenj iz poznejših let, diskurzom sedanjosti in zarjo prihodnosti ...

Leto 1968 v Ljubljani

Večina udeležencev ljubljanskega »oseminšestdesetega« se najbrž strinja, da sta zaostren socialni položaj študentov in splošno politično stanje pripeljala v ozračju po »pariškem študentskem maju« in beograjskem »šestdesetosmaškem juniju« do junijskih »dogodkov«, to je do vrste sestankov in študentskega zborovanja v ljubljanskem študentskem naselju 6. junija 1968. Viri kažejo, da so bila tudi v Ljubljani, podobno kot v Parizu in Beogradu, v poznejših prikazih in refleksijah odrijena predhodna študentska opozorila na probleme študija, od (materialnih) razmer za študij do pedagoških metod in neustrezne skrbi družbenih in univerzitetnih dejavnikov za njihovo reševanje.

Začnimo zato z odzivom študenta M. Mlakarja na predloge republiških organov za *racionalizacijo* študija, objavljenim sredi aprila 1968:

»Problemi, ki zadevajo študirajočo mladino, so: neurejeno materialno vprašanje, metode selekcije, izpitov, predavanj in nenazadnje potrebnost in perspektivnost študija, ki so si ga mladi ljudje izbrali. /.../Vsi problemi, s katerimi se srečuje visoko šolstvo, so /.../ posledica izredno naglega razvoja visokega šolstva po letu 1945 zaradi nagle industrializacije. Ta razvoj je šel pred možnostmi družbe

in gospodarstva ter kadrovskimi in materialnimi možnostmi univerze. Posledica /.../ je neefektivnost študija, ki se odraža v osipu študentov /.../ podaljševanju časa za doseg diplome./.../ Izobraževanje, ki naj bo dostopno vsem, to v resnici ni in je omejeno le na majhen odstotek mladine, ki izhaja večinoma iz kroga ljudi, ki lahko zagotovijo svojim otrokom visokošolsko izobrazbo.«¹

Nepodpisan (verjetno isti) avtor v istem času² piše glede izboljšanja študija takole:

»Notranja racionalizacija študija naj bi pomenila intenzivnost in boljšo kvaliteto študija /.../ dvig kvalitete pedagoško-znanstvenega osebja /.../ z izboljšanjem študijskih programov, z zaostrenimi pogoji za postdiplomski študij, z večjo povezovalno med pedagoškim in znanstvenim delom, z zaostrenim študijskim režimom. /.../ vztrajati pri zahtevi po izključevanju arhaizmov in nepotrebnih specialnih predmetov iz študijskih programov /.../ omejitev tedenskih ur /.../, paziti, da se ne bodo omejevale obvezne vaje na račun predavanj. Branje skript in standardnih učbenikov ni nikakršna umetnost, /.../ poskrbeti, da bo naš študij postal zares akademski, kar sedaj marsikdaj ni, temveč je mnogokrat visokošolski zavod tovarna s tekočim trakom za 'izdelovanje diplomantov'./.../Predavajo nam naj profesorji, ki so za tako delo strokovno in pedagoško sposobni. /.../individualno spremljanje študentovega dela s kolokvijmi, vajami in preizkusi znanja /.../ spremeniti koncept predmeta Družbena ureditev SFRJ /.../znanje enega tujega jezika. /.../ Na vsaki fakulteti, v vsakem letniku bo treba prediskutirati študijski program in predložiti konkretne spremembe.«

Verjetno ista roka je pisala stališča komisije za izboljšanje obstoječega študijskega sistema UO ZŠJ, objavljena tik pred junijskimi dogodki: »Pedagoška usposobljenost visokošolskih učiteljev je minimalna, zato bi bilo potrebno pri reelekciji upoštevati poleg znanstvenega dela tudi pedagoške sposobnosti kandidatov za visokošolske učitelje./.../ uvedbo tečajev iz pedagogike za vse mlajše predavatelje./.../Druga pot ocenjevanja bi šla preko študentov, saj so ti neposredno in edini prizadeti, če njihovi predavatelji niso dobri pedagogi, pa čeprav so odlični znanstveniki. Ocene študentov naj bi bile opisne in bi se ob večletni sistematski obdelavi postavila splošna ocena predavatelja. Taka ocena bi bila do določene mere

subjektivnega značaja, pač odvisna od odnosa med predavateljem in njegovimi slušatelji./.../ treba je preučiti metode, ki so se uveljavile v svetu kot najboljše, jih prilagoditi našim razmeram.«³

Ta stališča, ki najbrž niso bila osamljena, so se le delno izrazila v kasnejših študentskih dokumentih in dejavnostih. Dokazujejo kontinuiteto med kritičnimi razmišljanji in pobudami angažiranega dela generacij naših študentov iz poznih petdesetih, zgodnjih šestdesetih let in generacije, ki je sledila »šestdesetomašem«, ter tudi »molčečih generacij« v osemdesetih letih. Morda je podobnost tudi v načinu »potlačitve« in marginalizacije takih (študentskih) stališč in predlogov, tudi znotraj univerze. Dogodki in diskurzi, ki so pritegnili pozornost oblasti in javnosti, so tekli drugače kot tisti, ki so v tesnejši zvezi s študijem.

Neposreden povod za napetost konec pomladi 1968 v ljubljanskih študentskih domovih je bil sklep o delni izpraznitvi študentskih domov zaradi turistov in o povečanju stanarine, ker financer (»Izobraževalna skupnost«) ni imel sredstev za redno nakazilo denarja študentskim domovom. Pojavili so se plakati (in izginili), prišla je vest o spopadih študentov in policije v Beogradu. Napovedan je bil javni nastop (demonstracije, zborovanje) študentov v Ljubljani.

Stanovalci študentskega doma na Gerbičevi so 4. 6. 1968 po osemurnem razpravljanju napisali »prvi pismeni dokument študentskega gibanja v Ljubljani leta 1968« (Študentsko gibanje 1968–72, 1982), na podlagi katerega so se oblikovala poznejša stališča iz teh nemirnih dni. Kot glavne zahteve so zapisali:

**ŠTUDIRAJO NAJ TUDI OTROCI REVNIH,
IN NE LE BOGATIH DRUŽIN**

**NEZNOSEN POLOŽAJ PROSVETE OGROŽA
SLOVENSKEGA RAZVOJA**

**SVOJE ZNANJE ŽELIMO UPORABITI DOMA
UNIVERZITETNA DIPLOMA NAJ BO IZKAZ
NAJSPOSOBNEJŠIH**

**SPOSOBNI SMO PREVZETI ODGOVORNOST
V VSEH SAMOUPRAVNIH ORGANIH
UNIVERZE**

**STATUS ŠTUDENTA NAJ ZAGOTAVLJA TUDI
POPOLNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE**

¹ M. Mlakar: O racionalizaciji in intenzifikaciji visokošolskega študija. Tribuna, XVI, št.18, 15. 4. 1968

² Bilten UO ZŠJ, 1968 (izredna številka, verjetno izdana za skupščino ZŠJ 24. 4. 1968). AMSU, fascikel IV–114.

³ Bilten UO ZŠJ, št. 2. junij 1968. AMSU, fascikel IV–144.

**ŠTUDENTSKI DOMOVI, INTEGRIRANI
V UNIVERZO, SO BISTVENI POGOJ
USPEŠNEGA ŠTUDIJA**

**DANAŠNJA SLOVENSKA VLADA NAM DAJE
POROŠTVO ZA USPEŠNO REŠEVANJE
NAŠIH PROBLEMOV**

**OD UPRAVE IN NAŠIH PREDSTAVNIKOV
V SVETU NASELJA ZAHTEVAMO DOSLEDNO
ODGOVORNOST**

**OBSOJAMO ODIRANJE ŠTUDENTOV
PODNAJEMNIKOV**

Organizacijski odbor zborovanja je pripravil 5. 6. 1968 »Študentski program reševanja osnovnih vprašanj slovenske univerze« z naslednjimi stališči in zahtevami:⁴

1. Nedemokratska je šola, katere izključni kriterij ni znanje, ampak socialni ali regionalni privilegij. Takšna postaja ljubljanska univerza, in to bo imelo negativne družbene posledice. Potrebno je sistemsko ukrepanje, s štipendijami, kreditiranjem, subvencioniranjem in gradnjo dijaških in študentskih domov ter izenačevanjem materialnega položaja šol in vseh mladih v Sloveniji.
2. Šolanje je družbeno produktivna investicija.
3. Izvršni svet rešuje vprašanja materialnega položaja študentov in dijakov. Družbene podpore je treba dati potrebnim, ne vsem študentom, saj je otrok delavskih, kmečkih in revnih družin na univerzi malo, izdatneje pomagati revnim, a sposobnim dijakom, ker ti univerze ne bodo dosegli.
4. Zaradi neizdelanega koncepta študija in prilaganja podpovprečju lahko diplomira vsakdo, ki ima materialne možnosti in potrpljenje. Neštete reforme študija so potekale ob enih in istih nosilcih, ki često starih predavaj niso niti jezikovno prilagodili. Številni učitelji, ki so mnogo žrtvovali za modernizacijo, pa so bili čestokrat odbiti tudi z naše strani. Vztrajanje pri visoki kvaliteti študija bi zahtevalo večje prizadevanje študentov. Odpravi naj se t.i. »priznana izobrazba«.
5. Za večji vpliv je treba izkoristiti možnosti sodelovanja v samoupravnih organih.
6. Odgovornost na vseh nivojih.

7. Zaposlovanje mladih strokovnjakov je pogoj za uspeh gospodarske in družbene reforme.
8. Neupravičeno bogatenje posameznikov omejiti z davki.

Pripravljen je bil tudi program za reševanje konkretnih problemov študentskih domov. – Zgostili so se sestanki, tako v organih ZK na univerzi (sekretar je bil S. Dolanc) kot drugje, z udeležbo študentskih predstavnikov in brez njih. V Ljubljani so bile 6. 6. 1968 angažirane do takrat (in še vsaj dve desetletji) najmočnejše policijske sile – 552 miličnikov (Glej: ČELIK P. Policija, demonstracije, oblast. Enotnost, Ljubljana, 1984.).

6. junija 1968 je bilo v veliki jedilnici študentskega naselja zborovanje. Študentski govorniki⁵ so se kritično lotevali širših gospodarskih, socialnih in političnih vprašanj, se zavzeli tudi za spremembe znotraj univerze (Pintar), njenega materialnega položaja (Baškovič), ki naj daje narodu dobre strokovnjake (Gaštin), bili za gibanje, in ne za študentske forume (Poljšak), kritizirali novinarje (Kaukler), se zavzemali za ustrežnejšo gospodarsko politiko federacije in sodelovanje študentov ekonomije pri dolgoročnem načrtovanju Slovenije (Zavec), za ureditev pripravništva diplomantov (Klemenčič), proti ameriški plaži (filmi, nadaljevanke na TV?, op. B. M.) in za pritisk na nesposobne predavatelje (Goršič) ipd. Na zborovanju sta nastopila tudi podpredsednik vlade in predstavnik univerze. Predstavnik vlade F. Hočevnar je obljubil ureditev nesoglasij z upravo naselja in povečano število štipendij. Prorektor univerze M. Gruden⁶ je podprl študente in dodal, da se je razblinila bajka, da se »študentje, recimo, ne upajo govoriti / ..., da so/ »nekako politično mrtvi, apatični, da se ne udeležujejo sodelovanja pri delu za univerzo«. Študenti so z aplavzi in vzkliki podpirali izjave govornikov in le redko se z njimi niso strinjali.⁷

Po zborovanju so se sešli študentski aktivisti in tisti, ki so se prijavili za delo v skupinah. Dogovorili so se za odbore za pripravo reorganizacije študentske organizacije, za zagotovitev enakopravnih možnosti revnih študentov za študij in za sestavo predlogov kakovostnejšega študija. Vsi trije dokumenti so bili skupaj z odlomki govorov objavljeni v Tribuni 17. 6. 1968.

⁴ Povzemamo po: Študentsko gibanje 1968–72. (1982) Skupina avtorjev. Krt, RK ZSMS, UK ZSMS, Ljubljana. str. 20–21.

⁵ Zapis odlomkov govorov z zborovanja 6. 6. 1968 je objavila TRIBUNA, 17. 6. 1968, št. 2. Glej tudi Študentsko gibanje 1968–72 (1982, str. 22–28), kjer so objavljena, po Tribuni, poleg odlomkov z zborovanja tudi tri besedila govornikov na zborovanju: J. Zavec, študent ekonomske fakultete v Lj., J. Klemenčič in Niko Goršič, absolvent AGRFTV. » V: JUN - LIPANJ 1968. Dokumenti. Praxis. (predgovor Popov, N., brez navedbe letnice, natis verjetno 1970) (b.l., str. 254–262) so prevodi istih odlomkov in besedil.

⁶ V zborniku Študentsko gibanje 1968–1972 (1982, str. 27) z odlomki z zborovanja 6. 6. 1968 se napačno navaja »rektor«. Rektor je bil takrat R. Modic.

⁷ Tako ugotovitev so nam omogočili: neimenovani novinar RTV Ljubljana, ki je zborovanje snemal, redakcija »Tribune« z »zvestim beleženjem zvočnih efektov množice«, kot pravi uredništvo zbornika Študentsko gibanje 1968–72 (1982, str. 22) in spomin avtorja, udeleženca zborovanja (B. M.).

Ljubljanski študenti so takrat dobro poznali probleme svojega **socialno-ekonomskega položaja**. Čeprav je bila študentska organizacija kar uspešna v opozarjanju na ta vprašanja in so takratni vodilni v političnih organizacijah in organih oblasti kazali precej skrbi za njihovo sprotno reševanje, pa so se – takrat in pozneje – osnovni problemi (štipendije, domovi, prehrana) zaostri vsakih nekaj let. Študentsko zdravstveno varstvo je bilo v omenjenem obdobju dobro organizirano, deloval je sklad za zdravstveno varstvo študentov in kljub težavam z zdravstveno službo pritožb študentov ni bilo.

Domnevamo, da je tudi razpršena lokacija študentskih domov in (drugih) univerzitetnih stavb povzročala selitve žarišča študentskih dejavnosti iz študentskega naselja na fakultete in spet nazaj. V nasprotju z obravnavanim predvojnimi dogajanjem nismo zasledili v petdesetih in šestdesetih letih nobene večje študentske množične akcije v stavbi univerze (takrat je bila v njej Pravna fakulteta) ali pred njo. (Izjema je manjši poskus demonstracij pred univerzo leta 1971.) Množične akcije študentov (tudi spontane) so se leta 1968 dogajale v študentskem naselju, v prihodnjih letih pa pred stavbami fakultet (npr. na Aškerčevi cesti) ali po mestnih ulicah.

Tako svojevrstno »glasovanje z nogami« morada dokazuje pomanjkljivo identifikacijo študentov z (ljubljsko) univerzo kot institucijo, odmiranje pojma univerze v glavah mnogih študentov in nadomeščanje s pojmom fakultete. Vsaj simbolično navezanost vodilnih v študentski organizaciji na »univerzo« in povezavo z vodstvom univerze po drugi strani kaže to, da so bile (po zapiskih B. M.) letne skupščine Skupnosti študentov LVZ (ljubljskih visokošolskih zavodov, *sic!*) v obdobju 1970–1972 v zbornični dvorani Univerze.

Pred novim študijskim letom 1968/69 je nastal **študentski projekt reformirane univerze**. Povzema mo (v narekovajih navajamo) dokument,⁸ ki ga je kot predlog razširjene komisije ljubljanskega UO ZŠJ podpisal M. Mlakar:

Naloga kakovostne »univerze oz. visokega šolstva nasploh« je v ustvarjanju duhovne in intelektualne elite s »funkcijo razširjene reprodukcije nacionalne inteligence«, v izobraževanju »kadrov, ki bodo skrbeli za dvig kulturnega in gospodarskega razvoja« in »uveljavljali splošni moralni razvoj našega sveta«. Univerza mora biti povezana s prakso in napredkom. Industrializacija je ob premajhnih sredstvih, lokalnih in subjektivnih težnjah in neizdelanih kadrovskega pla-

nih vodila v ekspanzijo in preozko specializacijo diplomantov, kar je ogrozilo kakovost jugoslovanskih univerz. Junijski dogodki (1968) so znova načeli bistvena vprašanja socialno-regionalne strukture študentov, ravni študija, gmotnega položaja celotnega šolstva in samouprave na univerzi. UO ZŠJ je za sodobne metode in sodobno zasnovo univerze, z naslednjimi bistvenimi načini reševanja problemov:

1. Zaradi neenake predizobrazbe naj se reformirajo srednje šole, ki naj (s psihologi in testi) usmerjajo v študij. Da bi študirali sposobni, je treba izvesti v perspektivi izbor pred vpisom na univerzo, na znanstveni podlagi, s testiranjem novincev. Do takrat pa naj bo vpis prost in selekcijski osnovni predmeti v 1. letniku.
2. Neustrezna je tedenska obremenitev, razpored predavanj in vaj, veliko profesorjev pa ne spoštuje določenih terminov. Obveznosti naj se določijo v skladu z zakonom, zagotovi naj se čim manj prekinitev in strnjenost predavanj in vaj, ki naj se začnejo točno. Programi 1. letnika naj dajejo v fundamentalnih predmetih le zares potrebno snov, izpade naj strokovni balast.
3. Način študija navaja na kampanjsko delo, enciklopedično osvajanje znanja in lov na ocene, ki so pogoj za štipendijo. Za kritično dejavnost študentov, ob usmerjajoči vlogi predavatelja je potrebno: uvajanje skupinskega in individualnega dela, nabava in uporaba novih študijskih pripomočkov, kontinuirano preverjanje znanja s testi in podobnimi metodami ter sredstva za več asistentov in demonstratorjev.
4. Univerzitetni profesorji naj delajo odgovorno in naj ne berejo skript. Naziv naj dobijo na podlagi znanstvenih del in pedagoških sposobnosti, predtem naj delajo v praksi. Osnovna študijska literatura naj bo v slovenščini. Pred predavanjem naj profesorji razdelijo okvirni program, nato pa o snovi diskutirajo s študenti. Študente naj se uvaja v znanstvenoraziskovalno delo, na primer z enosemestrskim seminarjem, seminarska in diplomska dela naj obravnavajo teme iz raziskovalnega programa fakultete ali potreb industrije. Izboljša naj se obvezna praksa študentov.
5. Neracionalni programi in študijski režim vodi v podaljševanje študija, zato naj bi uredili izpitne roke, odpravili pogojne oktobrske vpise, izpitne pogoje skrčili na najnujnejše za napredovanje, odpravili arhaizme in dvojnosti v programih, prepisali obvezno literaturo in uvedli obvezen

⁸ Po: Študentsko gibanje 1968–72. (Izv. besedilo v narekovajih).

tuj jezik. Treba bi bilo uvesti nadzor pedagoškega dela tudi z anonimnimi študentskimi anketami, ki naj se upoštevajo pri reelekciji. Zdajšnje in prihodnje pedagoške kadre je treba obvezno seznaniti s pedagogiko in metodiko pouka ter s psihologijo, s seminarji in izpiti, saj »njihove kvalifikacije na tem področju močno šepajo«.

6. Za vzgojo študentov v »zavedne državljane SFRJ« naj bi študente praktično vključili v samoupravne organe visokošolskih institucij in izboljšali predmet »družbena ureditev SFRJ«, kjer bi razpravljali o problematiki strok, za predavatelje pa naj poskrbi skupina pri univerzi ali nova katedra na VŠPVN.
7. Študij mora dati osnovo in navajati študente na samostojno graditev in kritičnost, iz predmetov naj se odstrani balast, izogibati se je treba podaljšanju študija na 9. oz. 10. semestrov. Takoj je treba začeti modernizacijo pouka, zato študenti pozivajo vso univerzitetno in slovensko javnost za dvig kakovosti študija in na razpravo o predloženi zasnovi.

Ista študentska komisija je novembra 1968 menila, da je treba »oceniti kvaliteto in vsebino predavanj predvojaške vzgoje«, in dala 16 konkretnih predlogov (»izdelati ustrežnejši program in nastaviti sposoben in kvaliteten kader«), med drugim uvedbo obvezne telesne vzgoje, raznih veščin in obštudijskih dejavnosti. (Vir: Predlogi za povečanje sposobnosti študentov za obrambo pred sovražnikom in elementarnimi nesrečami. Gradivo za skupščino ZŠJ (SŠ LVZ) 21. 11. 1968. AMSU, fascikel IV-114.)

V objavljenih in dostopnih študentskih gradivih iz druge polovice leta 1968 ni zaslediti odmevov na predloženi študentski projekt. Navedene naloge so prepustili svojim naslednikom v študentski organizaciji, nekdanjim aktivistom, ki so se zaposlili v upravi in organih univerze, organizacijam ZK ter državnim organom. Nova generacija študentskih aktivistov se je takrat ukvarjala z reorganizacijo svoje organizacije.

Novembra 1968 se je oblikovala Skupnost študentov LVZ. Za štipendije in socialno sestavo se je zavzela republiška (Kavčičeva) vlada in tudi univerzitetni komite ZK. CK ZKJ je sprejel smernice o pripravništvu in zaposlovanju, slovenska skupščina pa je spremenila nekatere pomanjkljivosti v univerzitetnih predpisih. O umiritvi odnosov med študenti in univerzo ter političnimi dejavniki, zveznih in republiških, priča tudi to, da ob proslavi petdesetletnice ljubljanske univerze (leta 1969), ko sta častni

doktorat prejela tudi Josip Broz in Stane Kavčič, ni bilo nobenih posebnih študentskih akcij.

Ljubljana 1971

V letu 1971 je vodstvo IO SŠ LVZ (predsednik L. Šetinc) spodbudilo dejavnost študentov na fakultetah in akcije za urejanje socialno-ekonomskega položaja, štipendij, zdravstvenega varstva, delovnega statusa študentov, študentskega servisa, kulturne dejavnosti študentov itd. Funkcionarji IO SŠ so sodelovali v organih zveze jugoslovanskih študentov in v Skupščini SR Slovenije. Razpravljali so o ustavnih spremembah, nacionalizmu, o 25 poslancih, Brežnjevu, Hrvaški itd. Odmevna je bila tribuna o javnem informiranju, na kateri pa se niso dotaknili vprašanj univerze.

Hkrati je tekla tudi razprava »o težah o idejno političnih vprašanjih vzgoje in izobraževanja«, ki jo je na univerzi vodil UK ZKS in v kateri so na Pedagoški akademiji, FSPN in FNT sodelovali tudi študenti. Na FF so profesorji omenjali odsotnost analiz in neupoštevanje pedagoškega oddelka in inštituta, podobno kot leta prej (in pozneje) ob reformi srednje šole. Že omenjena skupina študentov pedagogike in psihologije je podobno očitala, da je bila pedagoška znanost zreducirana na tehnologijo, na izvajanje nalog, ni pa sodelovala pri nastajanju tez. Ker teze neustrezno obravnavajo univerzo »le kot tovarno kadrov, ne pa kot žarišče družbeno angažirane znanosti«, so predlagali, da CK ZKS v sodelovanju z univerzo pripravi teze o reformi višjega in visokega šolstva, pozvali sestavljalce na odgovornost in izrazili pripravljenost za sodelovanje.⁹

Pestro in včasih izzivalno je bilo tudi pisanje študentske Tribune, ki je objavljala precej prispevkov o problemih univerze. Člančič urednika J. Z. (lobca) v Tribuni 17. 4. 1971 dobro pričara razpoloženje na skupščini študentov **agronomije in živilske tehnologije** (brez datuma):

»Težave s prostori, zastarele metode, nemogoči profesorji. Itd. Nabito polna predavalnica. Študentje so ogorčeni, ostro napadajo. Nekateri profesorji so z njimi. Večina pa se brani /.../. Zahteve so ostre, očitki konkretni. Profesorji ostanejo brez argumentov. Organizirane so komisije in odbori, ki se bodo takoj lotili dela.«

J. Z. omenja profesorske proteste na očitke o osnovnošolski ravni in sankcije profesorja, katerega

⁹ Tribuna, 1. 4. 1971, let. 20, št. 20; Študentsko gibanje 1968–72, str. 136–137.

predmet bi študenti ukinili. V isti številki Tribune (17. 4. 1971)) so bila objavljena Stališča študentov o problemih študija, ki so jih študenti agronomije in živilske tehnologije pripravili na podlagi ankete:

- malomaren odnos nekaterih pedagoških delavcev do pouka (čitanje iz skript, nepripravljene vaje, neusklanjane s predavanji, čakanje več ur na izpite in konzultacije), zato naj bi zmanjšali nepedagoške obveznosti učiteljev, izboljšali kakovost predavanj, ugotavljali izvedbo ur pouka;
- bolje pripravljali asistente na vaje, objavili navodila za vaje, opremili laboratorije; bolje organizirali terenske vaje, spoznali vsa pomembnejša podjetja stroke;
- poudarek na predmetih, bistvenih za stroko, ukinili naj bi dva, uvedli nove (navedene), uvedli en tuj jezik;
- odpravili prekrivanja v urniku;
- več učbenikov, skript (našteti 18 skript), sodobne literature, dostopnost literature in revij, ureditev čitalnice;
- boljše organizacija dela kvesture in odnos administracije do študentov;
- objavili naj bi govorilne ure učiteljev;
- pravočasno obveščali o sklepah glede študija, o statutu;
- bolj vključili študente v raziskovalno delo;
- vključili študentskega predstavnika v študijsko in kadrovsko komisijo;
- probleme študija naj rešuje komisija, sestavljena iz mentorjev letnikov, ki jih izberejo študenti in predstavniki študentov.

Fakulteta kot pedagoško znanstvena ustanova je nosilec napredka, zato so potrebne radikalne spremembe kadrovske strukture pedagoških delavcev in študijskega programa.

Od januarja do poletja leta 1971 je pri IO SŠ LVZ delovala skupina za reformo univerze, ki sta jo vodila R. Pahor in B. Mihevc iz skupine študentov pedagogike in psihologije.¹⁰ Množica zapisanih mnenj in nezapisanih pogovorov s študenti in tudi s pedagoškim osebjem univerze je bila osnova za Teze za diskusijo o reformi univerze (26. 3. 1971, Tribuna 17. 4. 1971) in nekoliko razširjen Prispevek k diskusiji o reformi univerze za tematsko skupščino SŠ. Ta skupščina je bila 16. 4. 1971 in predstavlja razgrnitev zahtev in predlogov za reformo študija in univerze takratne študentske organizacije.¹¹ V uvodu Prispevka je ugotovljeno, da

»se je že večkrat zgodilo, da je bila univerzi reforma vsiljena«. Tudi študentska prizadevanja za reformo so po njihovo nastajala in ostajala v ožjih krogih. Projekt mora povzročiti diferenciacijo med tistimi, ki jim sedanj način omogoča hitro priti skozi fakulteto, in »tistimi, ki bi radi na univerzi delali«, ter med profesorji, ki jim sedanja organizacija ustreza, in tistimi, ki bi skupaj s študenti »gajili kritično samostojno in družbeno angažirano znanost«. Tako znanost in študij, »ki bo omogočal ustvarjalnost in vsestranski razvoj posameznika«, postavljajo proti željam »družbe«, ki potrebuje pozitivistično znanost in »kadre« za reševanje gospodarskih težav. Univerza ni tehnološki inštitut za potrebe gospodarstva, ampak možnost in oblika stalnega izobraževanja zaposlenih strokovnjakov. »Hočemo univerzo, ki osvobaja.«

Zahtevani sta bili dve vrsti sprememb:

Demokratizacija šolskega sistema v celoti:

- vsakomur omogočiti maksimalen razvoj sposobnosti,
- enake finančne in organizacijske možnosti za šolanje,
- stalno izobraževanje delavcev.

Sprememba študijskega procesa na univerzi:

1. Boljše možnosti za delo univerze /.../
2. Izboljšanje kakovosti pedagoškega dela na univerzi /.../
3. Novosti v organizaciji univerze /.../
4. Nove oblike in vsebine dela na univerzi, ki jih omogoča angažiranje in sodelovanje študentov in praktikov /.../

V sklepu avtorji kot temeljni pogoj za reformiranje univerze postavljajo: »angažiranje študentov in profesorjev, ki naj ustvarjalno sodelujejo v delu družbenih organov, izražajo stališča do aktualnih družbenih problemov, postavljajo zahteve in se borijo za spremembo organizacije pedagoškega in znanstvenega dela na univerzi, za demokratizacijo šolskega sistema in revolucioniranje družbe«.

/.../ »brez odločnih akcij univerze v celoti, s katerimi bi spremenili odnos vodilnih struktur v družbi do znanstveno-raziskovalnega dela in do študija, ne more uspeli nobena, še tako dobro zamišljena reforma univerze«.

Izrazili so pripravljenost za sodelovanje »pri ustvarjanju prihodnosti slovenske družbe« in ugotovili, »da je potrebno še veliko študijskega dela, široke diskusije in borbe v inštitucijah in izven

¹⁰ Pisec večine gradiv skupine je bil avtor tega besedila B. Mihevc, takrat bibliotekar na oddelku za pedagogiko FF. Skupina je imela stike s predstojnikom tega oddelka prof. V. Schmidtom, ki je pisal o teh vprašanih (SCHMIDT, 1972.)

¹¹ Glej: Študentsko gibanje 1968–72, str. 137–140, objavljen je tudi v ZBORNIK DOKUMENTOV 70/71, Izdal: IO Skupnosti študentov LVZ, Ljubljana, oktobra 1971, str. 29–34.

njih, preden se bo uresničila nova univerza v novi družbi».

Precej več pozornosti, kot ti predlogi za spremembe študija, je bil deležen ciklostirani letak Tehnika proti človeku ali tehnika za človeka, ki je vabil na zbor študentov na Aškerčevi cesti 14. 4. 1971. Takole so napisali nepodpisani v letaku, ki ga je sodišče 21. 4. 1971 prepovedalo razširjati (izvleček): »Na šolah ob Aškerčevi cesti delamo v nevzdržnih razmerah: hrup, ki ga povzroča naraščajoči promet, postaja vse hujša ovira za normalen potek predavanj, seminarjev in vaj. Raziskave so pokazale, da hrup s ceste presega vsako mejo in da je škodljiv zdravju.«

Avtorji se sprašujejo, ali so tega motenja intelektualnega dela krivi le urbanisti ali kdo drug in izpeljejo kritično misel takole: Čeprav je »izobrazba osnovni pogoj za napredek naše samoupravne skupnosti«, ni ustreznega družbenega odnosa do nje. »Zakaj kmečki otroci dedujejo očetov poklic, zakaj delavski otroci postajajo delavci, zakaj je na slovenski univerzi večina študentov Ljubljancev?« Je hrupna cesta »ena stran tega mačehovskega odnosa do vzgoje in izobraževanja?« Protestiramo proti celotnemu takemu sistemu reševanja važnih družbenih zadev. »Tehnika stopa proti človeku; ljubljanski zrak smrdi, voda je zastrupljena /.../ Socializem, ki je obljubljal, da mu bo glavna skrb človek, očitno ne izpolnjuje obljub.«

Strokovni del letaka, ki so ga po mnenju uredništva zbornika Študentsko gibanje 1968–72, str. 142, od koder so navedki, pripravili študenti psihologije FF, našteva posledice hrupa in rezultate meritev pred FF. Na zboru naj bi bilo 3000 udeležencev, študentov, srednješolcev in drugih (Glej naslovnico publikacije Zbornik dokumentov 70/71). Fotografije avtorja kažejo, da je ta številka nekoliko pretirana. Zbrani so zahtevali preusmeritev tovarnega prometa in dejavnost odgovornih, sicer bo prišlo do radikalnejših akcij. In je prišlo – takoj. Študent M. Jesih je pesniško pozval k streljanju policajev med oči, množica se je nepredvideno napotila po Titovi cesti, pred Kazino jo je ustavil (neoborožen) kordon miličnikov in posredovanju profesorjev (Vojan Rus) in razumnosti prisotnih policijskih poveljnikov se je zahvaliti za miren iztek dogajanja pred Skupščino SRS na Čopovi ulici.

Dva dneva pozneje (16. 4. 1971) je bilo na skupščini SŠ LVZ, posvečeni reformi univerze, bolj malo študentov. V objavljenih zbornikih in osebni zbirki

(B. M.) dokumentov ni zaslediti poročil o razpravi ali sklepah na omenjeni skupščini. Kljub temu so bili takrat postavljeni temelji za nekatere poznejše konkretnejše pobude IO SŠ LVZ univerzi ali organom oblasti, o čemer pišemo v nadaljevanju, na primer glede sprejemnih izpitov, univerzitetne svetovalne in raziskovalno razvojne službe,¹² gradnje novih stavb fakultet ipd.

S prihodom maja 1971 se je začelo zaostrovanje tako na strani oblasti kot tudi študentov. Mirne demonstrante ob prihodu francoskega predsednika vlade so 24. 4. 1971 pretepli organi varnosti. Na proslavi OF je bil 27. 4. 1971 zaplenjen študentski letak, v katerem je pisalo: »Medtem, ko si rdeči buržujji gradijo razkošne vile /.../ v Švici, si je 16 000 fakultetno izobraženih Slovencev moralo poiskati službo v inozemstvu /.../ pri nas gradijo barvno televizijo z družbenimi sredstvi, šole in vrtce pa s samopriskpevki.«¹³

Študenti so v začetku maja postavili v avlo FF pano, s katerega je UJV zaplenila gradiva zaradi listka, na katerega je študent A. Franko z roko napisal: »Študentje, nastopil je čas gverile, uprimo se avtoritarizmu in nastopajočemu kapitalizmu!«

Na pogovoru (izbranih) komunistov in študentov s predsednikom vlade S. Kavčičem 17. 5. 1971 o politični (in gospodarski) situaciji udeleženci niso načeli naštetih vprašanj univerze in študentov, le povabljeni je komentiral osamljene pozive k radikalnim (»gverilskim«) akcijam in vzel na znanje kritične pripombe vročekrvnega J. Zlobca.¹⁴

Naslednji dan (18. 5. 1971) je bilo na sestanku predstavnikov UK ZKS, IO SŠ LVZ in policije ter univerze (rektor, nekaj dekanov) doseženo skupno mnenje, da naj se avtonomija univerze spoštuje. V kazenskem postopku so bili sredi maja 1971 trije študenti. 19. 5. je skupščina študentov FF podprla kolege v pregonu, popoldan pa je na študentski tribuni o cestnem omrežju, »prišla na dan tudi problematika prostorskega razvoja ljubljanske univerze«, s katero so se pozneje ukvarjali predvsem študenti arhitekture (s prof. E. Ravnikarjem). »Akcioniistična frakcija« študentov je 19. 5. 1971 v vabilu na demonstracije »proti vsem nepravilnostim v naši družbi« med drugimi z ostrimi opozorili navedla tudi: »Izobraževanje, ki je dostopno samo premožnim« in »Represija nad študenti«. Zmernejši člani skupine AO in IO SŠ so akcijo (20. 5. 1971) odpovedali, akcionisti pa so se zbrali pred poslopjem Univerze, nato na FF, kjer so dali pobudo za zasedbo fakultete, predvsem zaradi

¹² Dokument o prvih razgovorih med rektorjem in študenti o taki službi je v arhivskem gradivu CRU.

¹³ Študentsko gibanje 1968–71, str. 146–147.

¹⁴ Vir: Zapiski in gradivo v dokumentaciji avtorja B. M.

kazenskih postopkov proti A. Franku in kolegom. (Študentsko gibanje 1968–72, str. 149–153.)

Za vpogled v mnenja in zahteve ljubljanskih študentov glede univerze in študija ob **zasedbi Filozofske fakultete**, ki se je začela 25. 5. 1971, je dober vir ciklostirano glasilo z nejasnim imenom SP (espe). Izhajalo je do 3. 3. 1971 z nestalnim uredništvom in pisano vsebino. Prispevki so bili nato delno objavljeni v omenjenih treh zbornikih in tudi v drugih publikacijah in spominskih zapisih.

Pri zasedbi je šlo za načrtovano akcijo, ki je bila povezana z dotedanji prizadevanji različnih študentskih skupin, kar dokazuje uvodnik prve številke SP št. 1 že 25. 5. 1971 o izhodišču akcije: »/.../ odločili smo se, da naslednje dni in noči preživimo kar v hramu modrosti, odločili smo se za svobodno univerzo, za akcijo, ki bo obsegala vse trenutno pereče probleme. Študent naj ne bo le pasiven, nedelaven magnetofonski trak predavanj, /.../ predmet različnih represij /.../ predmet pouličnih obrekovanj, študent naj bo tudi graditelj univerze, sograditelj družbe, revolucionarni subjekt.«

Študente in profesorje VSEH fakultet so pozvali na diskusije in sodelovanje v sedmih odgovornih skupinah, vključno s teoretično skupino. Ūle v programskem članku Svoboda svobodne univerze (SP št. 1) zapiše, da je univerza svobodna »šele takrat, kadar znotraj sebe ne dovoljuje nobenih elitističnih in avtoritarnih konceptov, zaprtih struktur moči in vplivov njej tujih sil, nedemokratskih postopkov, zaprtosti nasproti inovacijam, zlorabljanju in ignoriranju študentov itd.« in povzame glavne zahteve, tudi »eksteritorialnost in avtonomnost univerze /.../, upoštevanje glasu univerze in študentov«, ki »hočemo biti kritična in pozitivna sila v družbi«.

SP št. 2 z dne 26. 5. 1971 se začne z pesmijo M. Jesiha o vedno rdečem študentu in nadaljuje z izjavo rektorja M. Grudna (25. 5. 1971), v kateri podpira študentske zahteve, zlasti tiste za »ureditev položaja in vloge univerze v družbi, za ureditev položaja študentov« in tudi demokratizacijo javnega življenja, opozarja na običaj nedotakljivosti univerzitetnih prostorov, priporoča pospešitev postopkov proti študentom in boljše obveščanje.¹⁵

Na enem izmed oddelkov FF se je v prav dneh zasedbe začela študentska akcija za spremembo študija, taka, kot so bile prej ali pozneje običajne tudi drugod na univerzi. Iniciativni odbor študentov svetovne književnosti FF (v njem so bili tudi znani

študentski aktivisti) je spomladi 1971 pripravil 20 konkretnih predlogov za reševanje študijskih problemov oddelka¹⁶ v zvezi z »organizacijo predavanj, študijskim programom, kolokviji in izpiti, nivojem oz. simplificiranjem predavanj, preoblikovanjem seminarjev iz čitalnic v raziskovalno delo, študijsko literaturo in končno, medsebojno strpnostjo profesorjev«.

Sočasno z napovedjo zasedbe FF so študenti oddelka pisno zahtevali od predstojnika (prof. A. Ocvirka) sklic »skupščine oddelka«. Sedem strani zahtev in predlogov svetov letnikov so potrdili na sestanku slušateljev 26. 5. 1971. V teh dokumentih in na skupščini slušateljev in predavateljev oddelka 27. 5. 1971 so študenti zahtevali spremembo poteka kurzov, seminarjev in dela v zvezi z seminar-skimi in diplomskimi nalogami, izdelavo točnega študijskega programa in vseh obveznosti za vse slušatelje. Izjavili so, da je dotakratni program nezadosten in ovira delo. Zahtevali so objavo seznama domače in tuje literature, ki jo je treba znati za izpit, tri dodatne asistente za delo v proseminarjih, da se napovedani kurzi tudi predavajo itd. Menili so, da razne ovire onemogočajo redna predavanja, da je delo v seminarjih nezadostno, zaradi velikega števila slušateljev in prostora, naloge se berejo pred prevelikim avditorijem, mentorsko delo predavateljev pa ni vedno tako, kot bi moralo biti.¹⁷

Predavatelji oddelka so pojasnili svoja stališča. Predstojnik je (v poročilu za š. l. 1970/71) predstavil probleme, velik vpis in osip pri izpiti ter menil, da so zaradi ustroja oddelka in značaja stroke nekatere zahteve slušateljev neuresničljive. Napovedal je spremembe imena oddelka in organizacije študija ter povedal, da so na seji oddelka (27. 5.) pooblastili prof. dr. D. Pirjevca za stike s predstavniki slušateljev pri izdelavi študijskih programov. Potrdili so svete letnikov in se dogovorili za sestanek z D. Pirjecom čez teden dni.

Ūdeleženci zasedbe FF so podpisovali pismo solidarnosti s kolegi, zasedbo je podprl tudi dekan FF D. Cvetko, IO SŠ LVZ in ŪK ZKS. Študenti Ekonomske fakultete so napovedali zasedbo, naslednji dan pa so sporočili, da je ne bo, »ker študirajo večinoma doma.« (Nav. po SP št. 4. str. 6.)

Študenti kemije so sporočili, da je skrajni čas za rešitev nakopičenih bistvenih problemov (gospodarstvo, »socialno-ekonomska diferenciacija, neurejenost šolstva, zaprtost univerze ...« Študenti medicinske fakultete so pozivali k podpori za gradnjo

¹⁵ Med splošnejšimi članki objavlja B. Mihevc že obravnavani in nekoliko razširjen Prispevek k diskusiji o reformi univerze z naslovom Univerza, ki osvobaja (SP št. 2).

¹⁶ Kot navaja uredništvo zbornika Študentsko gibanje 1968–72, str. 369.

¹⁷ SP št. 9, po Študentsko gibanje 1986–71, str. 182–183.

nove ekonomske in medicinske fakultete ter zahtevali rešitev nakopičenih, kadrovskih, gmotnih in študijskih problemov. Izredna skupščina študentov FSPN je podprla »svobodno univerzo« in se zavzela za avtonomno univerzo in sodstvo, netrasmisijsko vlogo sredstev množičnega obveščanja in političnih organizacij. Prišle so še podpore z drugih fakultet, iz Beograda, Novega Sada, Maribora, Finske itd.¹⁸

V SP št. 3. B. Vuk predstavi organiziranje radikalnejših akcij študentskega političnega gibanja, drugi pišejo poezijo in o kulturi, literaturi, slovenski zgodovini, za komunizem proti komunizmu (J. Zlobec), o socialnem delu med študenti (A. Franko) itd.¹⁹ D. Štrajn v SP. št. 5 meni, da morajo študenti »šele izboriti možnosti za svobodno študijsko delovanje, ko le skozi udejanjanje kritične znanosti v družbi lahko postanemo del splošnega proletarskega gibanja«, zato je zasedba v resnici »delovna kolonija« in da se univerza »zanima za politiko, kolikor se politika zanima zanjo«, saj so pregoni proti študentom »izraz nasprotovanja nastajanju univerze – žarišča revolucionarne znanosti in kulture«.

Ves čas zasedbe FF so dokaj nemoteno tekla predavanja in izpiti. Še pomembneje pa je bilo, da so študenti organizirali dobro obiskana predavanja, razprave in okrogle mize na aktualne in tudi zahtevnejše teme. Sodelovali so ugledni profesorji, predvsem s FF. D. Pirjavec je začel predavanje o radikalizmu revolucionarnosti, V. Pečjak o študentskih nemirih v ZDA, Vojan Rus o Jugoslaviji, S. Kremenšek o slovenskem študentskem gibanju pred drugo vojno, V. Jakopin o sistemu študija v vzhodni in srednji Evropi (v razpravi, po mnenju uredništva SP, potrdijo predloge iz gradiva omenjene skupine za reformo IO SLVZ), V. Klemenčič o zamejcih, B. Majer o kulturi, B. Debenjak in A. Bibič o dveh levicah, G. Stanič o avangardi ZK, T. Remc o jugoslovanskih študentih in še kaj. Sodelavci Inštituta za sociologijo so govorili o znanosti v Sloveniji, na univerzi je gostoval Stevan Dedijer s predavanjem o znanstveni politiki v svetu, kjer se »vodijo gverilske borbe za finance« in o jugoslovanskih načrtih za atomsko bombo. B. Klinkon v SP št. 9 piše, kako se študenti otrešajo strahospoštovanja pred profesorji in o interdisciplinarnosti: »Tehniki zahtevajo pogovore o ekonomiji, o sociologiji, filozofiji in kemiki diskutirajo z geografi /.../ o resnicah

naše družbe /.../kako bo univerza naša vse leto, kako bo družba last nas vseh.«

V letaku Ljubljančani! 29. 5. 1971 povzema AO za zasedbo FF povod za akcijo – kazenski pregon treh kolegov – in vzroke: »... nezavidljiv položaj našega gospodarstva v razsulu, pasivnost in nedejavnost ZK, stare senilne strukture naše univerze, svoboda govora, tiska in znanosti, ki /.../postaja nevarna itd.«²⁰

Nastopajo igralci in literati, na fakulteti deluje uredništvo Tribune, improvizira se knjižnica in čitalnica z revolucionarno literaturo, deluje Bufo z enkratno DOLINO TOTALKE (tako je bilo natisnjeno besedilo predavanja Milana Jesiha, parodija na profesorja Pirjevca), razstava »cveta na Aškerčevi«, literatura intimne, omenili smo že skupščino slušateljev in predavateljev svetovne književnosti, objavlja in recitira se slovenska in tuja poezija, razpravlja o umetniškem ustvarjanju, predvaja se posneta muzika, govori in poje se v živo, piše o Pariški komuni in proti Kmečki ohceti, sestavlja manifest, sproti se ureja dokumente in jih pošilja v NUK ter lepi plakate. Navajamo izbor iz 59 registriranih gesel na plakatih študentov zasedene FF.²¹

VSE ZA VSE

**SVOBODNA UNIVERZA JE GARANCIJA
SVOBODNE IN PROGRESIVNE MISLI**

**SVOBODNA ZNANOST BO V SVOBODNI
DRUŽBI**

**ZAŽGIMO UNIVERZO, VNEL SE BO (ŠOLSKI)
SISTEM**

**MI GRADIMO NOVO UNIVERZO, NOVA
UNIVERZA GRADI NAS!**

**UJV »POZABLJA« NA AVTONOMIJO
UNIVERZE**

**NE LE TRI DNI, ZAHTEVAMO 365 DNI
SVOBODNE UNIVERZE**

**ODPRIMO VRATA ZAPOROV, NORIŠNIC
IN DRUGIH FAKULTET!**

**ZAPRIMO FAKULTETE (TAKŠNE), ODPRIMO
USTA!**

FF DELOVNA KOLONIJA

**OBIŠČITE UNIVERZO IN SI OGLEJTE NAŠE
PIRAMIDE**

¹⁸ Po: Študentsko gibanje 1968–72, str. 152–211 in Problemi, št. 103–104, let. 8, sept. okt. 1971, str. 29–52.

¹⁹ V SP objavljajo še Dekleva, Medved, J. Zlobec, Skrušny, Zgaga, Šalamun, Lakota, Omahen, M. Slodnjak, I. Svetina, M. Kocbek, Hanžek, Pungartnik, Muzevič, Toth, Brejc, Ilich, Rogelj, Gradišnik, Cizej, Zgonc, Povh, Verardo, Grgurevič, Pengov, idr. (Glej: Študentsko gibanje 1968–71, str. 135–200).

²⁰ Po: Študentsko gibanje 1968–72, str. 152–207.

²¹ Vir: Študentsko gibanje 1868–72, str. 204–206.

**NEANGAŽIRANI ŠTUDENTI IN PROFESORJI
SO OBJEKT MANIPULACIJE**

**KDOR SI SVOBODE NE VZAME, JE NI
VREDEN!**

**TAJATI LED NAŠ ŠELE ZAČNE SE, POMLAD
JE DRUGOD ŽE ...**

**ZAHTEVAMO OBVEŠČANJE,
IZOBRAŽEVANJE, OSVEŠČANJE VSEH
DELAVCEV**

(na steni ob dvigalu od pritličja do 4. etaže FF)

**ALI BARBARSTVO
BO KOMUNIZEM
PRIHODNOSTI
DRUŽBA**

Izide (31. 5. 1971) pozneje večkrat objavljen – tudi kritiziran – *Manifest zasedene FF* je nekak povzetek pisanja in razprav med zasedbo, ki pa ni bil sprejet na nobenem organu zasedbe. V njem »teoretska skupina« (v njej so sodelovali A. Ule, D. Štrajn, P. Kristan, B. Mihevc in drugi), pojasnjuje povod, taktiko (razgaljanje) gibanja in strategijo (gverilski pohod skozi institucije), ocenjuje politične in gospodarske razmere ter daje splošne usmeritve za prenos kritične znanosti »v tovarne, na polja /.../ na vsa področja družbenega odločanja« in »osvobajanje univerze«. Dokument se končuje s poglavjema o reorganizaciji ZK in javnem (ne) obveščanju. Povzemamo in navajamo nekatera stališča glede univerze, študija in izobraževanja:

»Ena naših temeljnih zahtev je eksteritorialnost in avtonomnost univerze, ki v osnovi omogoča svobodo znanosti. Na zasedeni fakulteti smo skušali postaviti temelje nove univerze /.../. Preizkusili smo mnoge nove oblike študijskega dela, ki so omogočale večji interes in aktivnost študentov ter spremenjene odnose med predavatelji in študenti, ki niso temeljili na principu avtoritete./.../«

Obstoječi proizvodni proces, svet stihije, množične kulture proti enodimenzionalnemu človeku, delavcu, potrošniku brez možnosti vplivanja – v to hočejo »vključiti tudi univerzo, da bi sooblikovala takšen svet z dajanjem znanstvenih rezultatov v službi zaslužnjevanja človeka«. Študenti so zunaj neposrednega proizvodnega procesa in lahko ustvarjajo »kritično znanost, ki odkriva nove človeka osvobajajoče načine proizvodnje, sodeluje pri oblikovanju naravnega okolja in razkriva nezdrave človeške odnose, v katere spada predvsem neod-

govorna politika.« Z osvoboditvijo »človeka od vseh oblik sprevernjene zavesti« bi se sprostila revolucionarnost in v povezavi študentov z delavci se »oboju vzpostavljamo kot proletariat«.

»Svobodna univerza mora dopuščati maksimalen razmah svobodne kritične znanosti. Postati mora žarišče misli /.../, ki bo razbijala lažno racionalnost industrijsko-potrošniške družbe ter oblikovala človeka, ki mu bo bistvena delovna vrednota resnica in ne dobiček /.../ kovačnica vsestransko razvitih ustvarjalnih osebnosti, ki se bogate skozi odnos do drugega človeka in narave. /.../ Gre za svobodo kritike znanosti, umetnosti, svobodo človeške produkcije, ki je celovito osvobajanje /.../. Svobodna univerza je subverzivna-pozitivna provokacija v družbi. /.../ V lastnem interesu mora /družba/ trpeti to svobodo, četudi ji kaže njen pravi obraz. /.../ Svobodna pa je univerza šele takrat, ko znotraj sebe ne dovoljuje nobenih elitističnih in avtoritarnih konceptov, zaprtih struktur, moči in vplivov njej tujih sil, nedemokratskih postopkov, zaprtosti do uvajanja novosti; ne dovoljuje zlorabljanja in ignoriranja študentov.

Brezploden je vsak projekt reforme univerze, če že v fazi sestavljanja ne angažira študentov in pedagogov, znanstvenih delavcev na univerzi ter vseh družbenih subjektov. Do sedaj so bile vse reforme univerze vsiljene od zunaj in ločene od reforme celotnega izobraževalnega sistema.« S samostojno reformo naj bi uveljavili kritično znanost, ki se »lahko le razdaja, ne prodaja /.../«

»Zahtevamo stalno izobraževanje vseh zaposlenih in enake možnosti za izobraževanje vseh otrok ne glede na regionalni in socialni izvor.«²²

Zasedba FF, morda najodmevejšna akcija ljubljanskih študentov v sedemdesetih letih, se je približala koncu. Član vlade dr. E. Petrič je v republiški skupščini (1. 6. 1971) na vprašanje dveh študentskih poslancev (Vojana Rusa in Toneta Remca) pozitivno ocenil prizadevanja večine študentov in kot probleme univerze navedel: »/.../ nerazvita samoupravna praksa, nesodoben koncept vsebine in načina študija, premalo aktivna in odgovorna vloga študentov v znanstveno-pedagoškem procesu /.../, materialni položaj univerze in premajhna prisotnost kritične misli v družbeni praksi.« Za reševanje problemov je zaželeno angažiranje študentov in mladine. Obljubil je zakonitost, spoštovanje avtonomije in zahteval od univerze in študentov, da poskrbijo za red. (Po: Študentsko gibanje 1968–71, str. 194–195.)

Zasedba FF se je iztekla z opustitvijo pregona proti A. Franku (3. 6.), gladovno stavko in izglasova-

²² Glej npr. Študentsko gibanje 1968–72, str. 201–204.

no prisilno hospitalizacijo študenta Borisa Vuka, ki je pisal o radikalnih akcijah, nastopom dr. E. Petriča na FF (3. 6. 1871). Z vidika, ki nas tu zanima, je značilen tudi sestanek predstavnika zasedene FF (B. Mihevca) v republiški skupščini z dr. A. Kornhausserjevo in M. Poljanškom, ko je beseda tekla o pojmu alienacije, in ne o reformi univerze (po spominu, B. M.). Poskus vplivanja študentskih aktivistov na javno mnenje in pridobivanja zaveznikov so bili tudi sestanki²³ s krajani nekaterih krajevnih skupnosti.

Z vidika študentskega odnosa do univerze in študija pomenijo nadaljevanje študentske pomladi 1971 dejavnosti na nekaterih oddelkih in fakultetah, usmerjene v kritiko študija in njegovo spremembo, pa tudi prizadevanja nekaterih aktivistov (ne le študentov) in študentske organizacije za vzpostavitev alternativne univerze, strnjene lokacije univerzitetnih stavb in za študentskega prorektorja, ki so tekle v letih 1971 in 1972.

»Ob še živih spominih na zasedeno Filozofsko fakulteto« in v vzdušju osipajočega študentskega gibanja (kot pravi uredništvo zbornika Študentsko gibanje 1968–72, str. 259) je novi fakultetni odbor študentov FF pripravil 23. 10. 1971 živahen študentski sejem s študijskimi in študentskimi potrebščinami, dokumentarnimi filmi in štoski. V novem glasilu FIFAK (št. 1) je F. Adam teoretske zasnove in programe v SP ocenil kot nedodelano figurativno prikazovanje problemov. »Govorili smo o spremembi študija in reformi univerze ter se jezili na profesorje, toda, bomo zdaj sposobni uresničiti tisto, kar smo zahtevali (uvredba seminarskega študija, teamsko študijsko delo, itd). Na nekaterih oddelkih FF je vse to odvisno samo od pripravljenosti in sposobnosti študentov.« Naloge FO FF so po njegovem: svobodne katedre, participacija v organih fakultete in univerze, informiranje, socialno delo in subkultura. FO FF je predlagal (13. 10. 1971) izvedbo raziskave o družbenem položaju posameznih strok (zaposlovanje diplomantov, potrebe in ustreznost študijskih profilov, načrtovanje študija). Tako raziskavo bi pripravil tim strokovnjakov, to bi bila tudi naloga bodočega Centra za razvoj univerze, je pisal študent F. Adam leta 1971.

»Pozitivno sindikalistična«²⁴ orientacija na – FO FF – je bila v letu 1971 in 1972 precej dejavna. FI-

FAK je objavljal prispevke in povzetke razprav s profesorji in študenti o reformi študija. P. Zgaga je pozneje v Tribuni ocenil, da se je v njih pokazalo, da se za reformo študija zanima absolutna manjšina študentov, da se mnogi vpisujejo na univerzo zaradi ambicioznih staršev, napredovanja na družbeni lestvici, slabih predhodnih šol, trenutnih kadrovskih potreb in da bi drugačen študij povzročil večji osip, zato si »revolucionarna manjšina nakoplje odpor sicer molčeče večine, katere interes na univerzi je, da na čim lažji način doštudira«.²⁵

Kaj storiti za spreminjanje študija (na FF), je v Tribuni²⁶ navedel študent V. Zalar,²⁷ ki je precej idej, kot sam pravi, pobral po predavanju prof. V. Schmidta o visokošolski didaktiki, ki ga je imel 17. 11. 1971 za FO FF. Opozoril je na njegovo knjigo o visokošolski didaktiki (izšla 1972) in iz nje poudaril možnost natisnjenih predavanj in seminarsko delo v malih skupinah, boljše načine preverjanja znanja in študentsko ocenjevanje profesorjev.

Na **Ekonomski fakulteti** je v teh letih obstajalo dejavnejše študentsko jedro ob večjem številu pasivnih študentov, ki je prirejalo uspele okrogle mize in katedre o aktualnih temah s strokovnjaki in politiki (npr. s S. Kavčičem), kot piše uredništvo zbornika Študentsko gibanje 1968–72 (str. 329). V št. letu 1970/71 je začelo izhajati glasilo ČE, ki je objavljalo tudi prispevke o študijskih problemih (npr. o študentskih anketah o profesorjih). Največji problem EF je bila premajhna stavba fakultete (na Gregorčičevi ulici) in študenti so novembra leta 1971 pripravili zaradi zapletov v zvezi z zgradbo javno manifestacijo s pohodom (24. 11. 1971) do takrat odprtega Maximarketa. Pridružili so se jim tudi študenti Medicinske fakultete, ki je še dolgo potem delovala v stari vojašnici, ter drugi študenti.²⁸ Konec leta 1971 je izbruhnulo nesoglasje med vodstvom Ekonomske fakultete, ki si je prizadevalo čim prej dobiti lokacijo za Bežigradom (oziroma kjer koli v Ljubljani) in IO SŠ LVZ, ki je zagovarjal gradnjo univerzitetnih stavb na južnem robu centra Ljubljane, pri čemer se je nasljal na analize in idejne načrte skupine študentov arhitekture in prof. Ravnikarja.²⁹

Skupščina **SŠ LVZ** 11. 11. 1971 je novemu vodstvu študentske organizacije naložila, »da se ukvarja z vprašanji študentskega standarda, refor-

²³ Viri: Zapiski B. M., Študentsko gibanje 1968–72.

²⁴ Študentsko gibanje 1968–72, str. 313.

²⁵ Tribuna, št. 19, let. 21, 14. 4. 1972. Mnenja in probleme molčeče večine študentov so pokazale poznejše raziskave Centra za razvoj univerze (ukinjenega 1995).

²⁶ Tribuna št. 17, let. 21, 24. 3. 1972.

²⁷ FIFAK št. 2, 3.3.1972, povzemam po Študentsko gibanje 1968–72, 317–319.

²⁸ P. Zgaga: BODIMO REALISTI, ZAHTEVAJMO NEMOGOČE!, Tribuna, št. 7–8, let. 21, 11. 12. 1971.

²⁹ SAŠEK, M. Lokacija univerzitetnega centra, Tribuna št. 3, let. 21, 25. 10. 1971.

me univerze, študentskega samoupravljanja, specializiranimi organizacijami, pokrajinskimi klubi« in širšo politiko, posebej tudi, da organizira »zборе študentov o reformi univerze na vseh fakultetah, šolah in akademijah«, na katerih bi »konkretno obdelali študijsko problematiko«, da vabi vse zainteresirane na razgovore (na primer o mariborski univerzi). V tem času je imel za seboj že skoraj tri leta oddajanja Radio Študent, svojo dejavnost pa je razvijal tudi Študentski kulturni center (ŠKUC).

V 1972 so se vprašanj fakultet in kritike študija lotili poleg »filozofov« in ekonomistov tudi **arhitekti, elektrotehniki, fiziki in kemiki**. Njihove zahteve so bile podobne tistim, ki so jih nekoliko prej (spomladi 1971) izražali študenti na biotehniki in FF. Pri tem so sodelovali tudi nekateri študenti, ki so bili (prej) dejavni v raznih organiziranih študentskih skupinah (IO SS, AO, na zasedeni FF).³⁰ Spomladi leta 1972 je delovala tudi »alternativna univerza«. Študenti arhitekture in drugi so se lotili konkretnih projektov in lokacij univerzitetnih stavb, tudi nove EF.

Kljub jasnemu in strokovno podprtemu stališču študentskega predstavnika univerzitetna skupščina konec leta 1972 ni sprejela posebnega stališča do prostorskega razvoja Univerze v Ljubljani. V sklepih se omenjajo nekatere zahteve, ki so jih v svojih dokumentih navajali študenti, na primer odpiranje možnosti interdisciplinarnega in interfakultetnega študija, ustanovitev Centra za razvoj univerze, razvoj računalniške mreže, novi mariborski visokošolski center, »dvig kvalitete vzgojnega in znanstvenega dela«, tudi s povečanjem števila asistentov in prostorskih zmogljivosti, »delo s študenti naj se v bodoče organizira v manjših skupinah, kar bi povečalo možnosti za individualizacijo študija«, več sredstev za podiplomski študij, povečanje obsega izrednega študija brez improvizacij.³¹

Ugotovitve

Avtorji, ki analizirajo študentsko delovanje v tem obdobju, niso enotni v ocenah o razlogih, glavnih usmeritvah in učinkih takratnih gibanj naših študentov. Mnenja se razlikujejo tudi glede pogojenosti študentskih gibanj od nasprotujočih sil znotraj vladajoče politične strukture, od politične (tudi kulturne) opozicije in glede vpliva medijsko posredovanih vzorov iz drugih dežel. Najpogostejša

je ocena, da so ta gibanja sprožile nedoslednosti in težave pri uresničevanju zapisanih idealov socialističnega sistema, ki so jih kot svoje sprejeli študenti in nekateri izobraženci, povezani s t. i. novo levico v zahodni polovici blokovsko razdeljenega sveta. Le redko interpretacije upoštevajo model in stanje visokega šolstva v takratni Jugoslaviji oziroma Sloveniji ter prispevek študentov k izboljšanju lastnega položaja in modernizaciji socialističnega modela univerz.

Z večdesetletne distance lahko ljubljansko »leto 1968«, ki zaradi silovitih študentskih akcij v nekaterih državah še danes pomeni sinonim za študentsko gibanje, označimo za eno izmed občasnih zaostroitev v prizadevanjih za boljši socialni položaj študentov in diplomantov. Ostali so spomini na enkratno junijsko zborovanje o aktualnem gospodarskem, političnem in socialnem stanju Jugoslavije in Slovenije ter nekaj gesel in dokumentov, v katerih so študenti opozarjali na položaj šolstva, socialne in druge stiske študentov ter na nujnost modernizacije študija. Uresničevanje sicer podrobno izdelanih konkretnih predlogov za izboljšanje študija so študenti in njihovi dotakratni predstavniki prepustili organom preoblikovane študentske organizacije (Skupnosti študentov), univerze in republiških oblasti.

Ljubljanski študenti so v letu 1971 opozarjali na socialne razlike, probleme okolja, slabe razmere za študij in kritizirali odnos oblasti do visokega šolstva in do študentov. V nekaterih primerih posegov organov varnosti (s katerimi so imeli nekaj manjših konfliktov) so z odmevnimi (sicer tradicionalnimi in drugod običajnimi) akcijami opozorili na avtonomijo univerze in se zavzeli za kolege, tudi tiste na drugih univerzah. Študentske kritike univerze in študija so se gibale v razponu od splošnih očitkov znanosti, univerzi in izobraževanju nasploh, najpogosteje v marksistični tradiciji, do naštevavanja vrste konkretnih pripomb in predlogov v zvezi s študijem na posameznih oddelkih, fakultetah, šolah in akademijah. Glede tega se niso dosti razlikovali od kolegov na drugih evropskih univerzah. Študentski aktivisti »teoretiki« so se zavzemali za univerzo, ki naj bi bila avtonomna, zunanje in notranje svobodna, angažirana pri reševanju perečih vprašanj, z tesnejšo povezavo disciplin, raziskovalcev, profesorjev in študentov. Študenti naj bi bili vključeni v dejavnejše oblike študija (npr. semi-

³⁰ Ustna izjava A. Uleta 15. 10. 1994. Glej tudi podobno mnenje uredništva zbornika Študentsko gibanje 1968–72, str. 310, da so bili motor teh spontanih, neodvisnih in včasih nepričakovanih dejavnosti praviloma boljši študenti.

³¹ OBJAVE UNIVERZE V LJUBLJANI, št. I. 1971/72, št. 1–2, str. XV–XVIII.

narskega dela, seznanjanja s praktičnim delom v stroki, sodelovanja v raziskovalnem delu). Bili so proti omejevanju vpisa, za prožnejše študijske programe z večjimi možnostmi individualizacije. Imeli so vrsto pripomb na pedagoško delo učiteljev, zavzemali so se za manjše skupine na vajah in za več asistentov. Zahtevali so boljšo študijsko literaturo, knjižnice in računalnike ter razvojne in svetovalne službe na univerzi. Študentski predstavniki so v tem obdobju nadaljevali prizadevanja za boljši socialno-ekonomski položaj študentov. Bolje so organizirali študentsko organizacijo in razvili nove inštitucije (npr. Radio Študent).

V tem obdobju zasledimo delovanje študentskih predstavnikov v univerzitetnih in fakultetnih organih in več živahnih razprav med študenti, profesorji in vodilnimi funkcionarji v okviru univerze, v študentski organizaciji in univerzitetni organizaciji ZKS, ki so bile verjetno najpomembnejše. Pri uresničevanju globljih sprememb univerze in družbe tudi drugi potencialni dejavniki (politične organizacije, zlasti ZK, posamezni vplivnejši univerzitetni profesorji) niso bili dosti uspešnejši od angažiranih študentov. S takim načinom odločanja, kot je bil takrat (v sedemdesetih letih), pač ni bilo mogoče uresničevati pobud za bistveno posodabljanje.

Prihajale in odhajale so nove generacije študentov, tudi aktivistov in funkcionarjev, starejši študentski aktivisti so nastopili napovedan pohod skozi institucije, pod režimom (pritiskom) vsakdanjega življenja in dela. Dediščino gibanj iz tistih let so prevzele druge organizacije, pozneje predvsem ZSMS, še kako desetletje starejši (študentski) aktivisti pa so se znašli v različnih vlogah in kabinetih, na univerzah, fakultetah, inštitutih, v strankah, parlamentih, vladah in zunaj njih. Bi se, če ne bi bili, v onih letih, tisto, kar so bili? Prispevek k oblikovanju osebnosti dela generacij slovenske mladine, ki so študij začele še v šestdesetih letih, je najpomembnejši rezultat gibanj na ljubljanski univerzi v letih 1968 in 1971.

Povzetek

Avtor, tudi sam udeleženec študentskega gibanja, piše o dejavnostih, stališčih in zahtevah ljubljanskih študentov v letih 1968 in 1971. Povzema objavljene dokumente, ki so nastali v študentskih skupinah, predvsem tiste, ki se nanašajo na probleme univerze in študija. Navaja študentske ocene stanja v izobraževanju, zlasti visokega, in glavne zahteve ter predloge za izboljšave predvsem za t. i.

reformo univerze. Za leto 1968 je osrednji dogodek zborovanje v študentskem naselju 6. 6., za leto 1971 pa zasedba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (25. 5. do 3. 6. 1971). Opisana so tudi prizadevanja študentov FF, EF in nekaterih drugih strok za izboljšanje študija v letu 1971 in v začetku 1972. Ugotavlja, da so študenti v tem času opozarjali na probleme takratne družbe in univerze, na primer na socialno razlikovanje, neustrezen položaj izobraževanja in znanosti ter zastarel način študija. Oblikovali so bolj ali manj konkretne predloge za izboljšanje svojega socialnega položaja in modernizacijo študija ter nekatere predloge tudi uveljavili. Končuje z ugotovitvijo, da je bil najpomembnejši rezultat gibanj na ljubljanski univerzi v tistih letih oblikovanje osebnosti dejavnejšega dela takratnih generacij slovenske mladine.

Ljubljana, junij 1971: Avla FF – osrednje prizorišče zasedene FF (fotograf neznan, v: Študentsko gibanje 1968–1972, 1982, priloga)

Vzpostavlanje stikov z občani pred zasedeno FF: v sredini študentski redar Jovo Labanac. Fotograf neznan, v: Študentsko gibanje 1968–1972, 1982, priloga.

Goranka Kreačič:

Pogled na študentsko gibanje v Sloveniji 1968–1972 z današnje perspektive: pogovor z dr. Franetom Adamom

Dr. Frane Adam je sociolog in predavatelj na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, na oddelku za kulturologijo. Med študentskim gibanjem 1968–1972 je še kot študent deloval v akcijskem odboru za zasedbo Filozofske fakultete leta 1971. V istem času je bil stalni sodelavec in nato urednik študentskega časopisa *Tribuna*, kmalu zatem pa eden izmed soustanoviteljev *Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*.

1. *Študentski časopis Tribuna je v tistih letih pomenil nekakšno središče, iz katerega je izšlo skoraj vse, kar se je dogajalo med študenti: večplasten in izjemno bogat literarni vrvež, saj je prav tam začela svojo ustvarjalno pot generacija nove slovenske proze in pesništva ...*

Hvala za predstavitev in vabilo. Najprej bi povedal, da se tedanjih časov rad spominjam, ne gojim pa kakšnih sentimentalnih ali nostalgčnih spominov. Dejansko se je v obdobju 1968–1972 marsikaj zanimivega in inovativnega dogajalo. Bil je čas kreativnosti in novih idej (ki pa ni dolgo trajal, tja do 1973, potem je v 80. letih spet prišlo do odpiranja).

2. *Uredništvo Tribune so z budnim očesom opazovale oblastniške strukture. Med vašim urednikovanjem je Tribuna doživela kar dve izmed štirih zaplemb.¹ Med drugim ste v svojem članku zapisali »... agenti CK ...«.*

Ne spominjam se natančno, ali sem uporabil ta izraz, kot vem, sem kritiziral dejavnost neostalinističnih oziroma dogmatskih članov vodstva Zveze komunistov. Če se prav spominjam, je bila Tribuna zaplenjena kar petkrat v enem

letu (dvakrat zaradi mojega pisanja, dvakrat zaradi Jaše Zlobca, enkrat pa zaradi članka nekoga, ki je kritiziral Titovo potovanje v Iran). Sam sem bil nato izključen iz uredništva, prav tako tudi Jaša.

3. *Letos poteka 40 let od razmaha študentskih gibanj, ki so zajela Evropo in ZDA. Ta val je skoraj sočasno pljusnil tudi v Jugoslavijo in Slovenijo. Takrat ste bili kot aktivni član in eden izmed glavnih protagonistov udeleženi v najpomembnejših dogodkih. Kaj vam je takrat pomenil ta čas?*

Ta čas me zaznamoval osebnostno in strokovno. O sistemski posledicah tedanjih dogajanj pa obstajajo različna mnenja. Vsekakor je bil to poskus vzpostaviti zunajinstitucionalno alternativo režimu, kar seveda ni uspelo. Čeprav je bilo vse skupaj zelo nekonsistentno, je obstajala tendenca v smislu političnega in kulturnega pluralizma (tu ne smemo pozabiti, da so se podobne tendence pojavljale že prej, recimo, sredi 60. let s Perspektivami, ki so bile ukinjene).

4. *Zdaj ste priznani sociolog in visokošolski učitelj ter uveljavljeni družboslovni analitik. Kako z današnje perspektive gledate na ta čas?*

Kot rečeno, nisem nagnjen k sentimentalnemu občutju. Sam sem tedanje gibanje in vrvenje zaznaval kot klic k pluralizmu (»Svoboda je svoboda tistega, ki misli drugače.«).

5. *V času 1968–1972 so se pojavili prvi znailci civilne družbe in elementi dejavnega državljanstva. Govorim seveda o teh pojavih med študenti in mladinskimi neformalnimi gibanji.*

¹ Prva je bila zaplemba številke 3, 25. 10. 1971, letnik XXI, številka 9, z datumom 24. 12. 1971. Zaplenjena je bila zaradi članka Franka Adama *Univerzitetni komite med CK in študentsko levico ter pojav slovenskega neostalinizma*. Zaplemba je bila utemeljena z odločbo, da članek ni ustrezal določilom 52. člena, točka 2, zakona o tisku.

Teško bi rekel, da je šlo za civilno družbo, saj je bilo delovanje omejeno na majhne enklave znotraj univerzitetnega in kulturnega okolja. Poleg tega je bila oblastna kontrola kar obsežna in močna. Po moje, tedanja gibanja nimajo dosti povedati sedanjim generacijam. Te si morajo same izdelati svoj koncept identitete in vizijo realnih družbenih sprememb.

6. *Študentsko gibanje in mladinska neformalna gibanja so imela daljnosežne posledice prav v spremembi življenjskega sloga mladih. Takrat sta nastali tudi prvi urbani komuni na Slovenskem, v Tacnu in na Brodu. Bili ste eden izmed soustanoviteljev in prispevali pomemben delež k internacionalizaciji teh gibanj. Navezali ste stike z »amsterdamskimi palčki« in povabili Roela Van Duyna v Ljubljano, ki je bil nekaj časa stalni sodelavec Tribune.²*

Tudi alternativni življenjski slog spada v to obdobje. Veseli me, da bom kmalu spet videl Roela van Duyna.

Brod, 1971. Na sliki prepoznamo naslednje aktivne udeležence študentskega gibanja: Pavleta Zgago, Jadrana Sterleta, Franeta Adama, Blaža Ogorevca, Darka Štrajna, Ivana Volariča - Fea, Vero in Vinka Zalarja ... (Foto: Žare Veselič, arhiv Mestnega muzeja Ljubljana)

² Balca kaže opozoriti, da je eden izmed udeležencev teh gibanj, Jadran Sterle, posnel dokumentarec o Komunah na Brodu in v Tacnu.

Goranka Kreačič, Osnovna šola Preserje

Študentska in mladinska neformalna kulturna gibanja 1968–1972 v Sloveniji. Ogled razstave v Mestnem muzeju Ljubljana

»M. Weber vztraja, da bo naš interes za zgodovino vedno opredeljen skozi kulturne vrednote in ideje. Te pa so, kot vsakdo ve, zelo različne in mnogokrat hudo navzkriž. In če je tako – in tako je – potem lahko na podlagi odvisnosti zgodovine od različnih interesov obstajajo zgolj zgodovine, ne pa Zgodovina, ki se je »resnično zgodila.« (Balažič, M. Slovenska demokratična revolucija 1986–1988: civilna družba, nacionalni program in ljubljanski proces. Ljubljana: Liberalna akademija, 2004).

Uvod

Za pripravo na multiperspektivno obravnavo leta 1989 smo se odločili za multidisciplinaren pristop. Za uvodno motivacijo smo namenili dve uri študentskemu gibanju in mladinskim neformalnim gibanjem v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja. Nastopamo v dveh vlogah. Dr. Darko Štrajn v svojem teoretičnem delu govori kot priča dogodkov, kot dejavni udeleženec v obravnavanih dogodkih in kot družboslovni analitik ter raziskovalec šolskega polja. Avtorica tega prispevka govori kot priča in dejavna udeleženka v študentskem gibanju 1968–1972, kot zunanja sodelavka pri zbiranju gradiva in pripravi razstave v Mestnem muzeju *Življenje mladih v Ljubljani v drugi polovici XX. stoletja* ter kot učiteljica in knjižničarka v osnovni šoli.

Ko smo članek sestavili, smo ugotovili, da je veliko preobsežen, zato smo ga razdelili na dva dela. Ugotovili smo tudi, da med časovnim obdobjema (1968–1974 in 1989) ni kontinuitete. Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila nekakšen uvod v poznejši pojav civilnih gibanj. Pa tudi na konceptualni ravni nismo ugotovili bistvene povezave, ki se je sprva zdela nekaj samoumevnega, saj je bil za obe gibanji značilen upor proti vladajočim strukturam. A ven-

dar so kljub temu v tem času nastali tudi nekateri »ključni koncepti, ki so se oblikovali v političnih praksah dvajset let pozneje« (Štrajn, 2008). Nato se je pokazala še ena razlika: študentska in druga mladinska neformalna kulturna gibanja so bila v šestdesetih izrazito kozmopolitska, medtem ko se je v osemdesetih ob gibanjih civilne družbe, ki so ohranila kozmopolitizem, pojavila še usmeritev v nacionalno osamosvojitvev, ki je zaradi soočenj ob koncu socializma pridobila odločilni pomen.

V prispevku *Kako razumeti študentska gibanja?* je Darko Štrajn dogajanje v šestdesetih in sedemdesetih letih umestil v teoretični okvir. Ta članek avtorice Goranke Kreačič se vsebinsko navezuje na prispevek Darka Štrajna, nanaša pa se na vodeni ogled razstave v Mestnem muzeju Ljubljana.

Stalna razstava v Mestnem muzeju v Ljubljani: OBRAZI LJUBLJANE (Spominska soba Šumiju)

V Mestnem muzeju v Ljubljani je postavljena nova stalna razstava *Obrazi Ljubljane*. V ta sklop sodi tudi postavitvev spominske sobe Šumiju, kjer so se v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja zbirali mladi. V tej sobi je mogoče učence seznaniti z načinom življenja mladih v Ljubljani v poznih šestdesetih in v sedemdesetih letih: kako so se oblačili, kam so potovali, kje so bivali, kakšno glasbo so poslušali in kakšno glasbo so ustvarjali, kakšne knjige so brali in pisali. Velik fotokolaž, ki prekriva celo steno, je namenjen predstavitvi študentskega gibanja v Ljubljani. Dve okni pa predstavljata prvo urbano komuno iz Tacna v Sloveniji in eksperimentalno študentsko gledališče Pupilije

Ferkeverk. Na računalniku pri vratih si je mogoče ogledati še nekaj fotografij in kratkih dokumentarnih filmov, ki so tu le začasno nameščeni. Vsekakor velja opozoriti, da razstava žal še ni dokončana, saj sosednji prostor, ki bo namenjen poslušanju glasbe in gledanju filmov, še ni urejen. Namenjen bo predstavitvi življenja mladih, ki so obiskovali bife Šumi, hkrati pa so tudi sami bili (in so še) ustvarjalci na različnih področjih delovanja. Pedagoška služba v muzeju, ki ima pripravljene delovne liste za celo razstavo, še nima pripravljenega vodstva in učne ure samo za ta razstavni sklop. Učitelj je prepuščen samemu sebi in svoji iznajdljivosti. Zaradi vseh omejenih pomanjkljivosti je razstava bistveno okrnjena, in lahko le upamo, da bo ljubljanski mestni svet kdaj odobril sredstva, potrebna za izpeljavo tega zanimivo zasnovanega projekta in za neokrnjeno delovanje ter dostojno predstavitev nekega obdobja, kar si osrednji mestni muzej nedvomno zasluži.

Vodstvo po razstavi in razlaga

»Viri o zgodovinskih dejstvih so nenavadno omejeni, saj beležijo le zanimivejše dogodke. To največkrat pomeni, da se z istimi podatki ujemajo kaj različne in nasprotujoče si razlage zgodovine, ki vse ciljajo na raven splošnega. Ali nam to kaže, da se moramo odpovedati naivni veri v zaključen niz zgodovinskih podatkov, razloženih zgolj na en sam način? Ali pa je potrebno priznati, da so vse raznolike razlage enakovredne in jih lahko ocenjujemo le po sposobnosti pojasnjevanja zgodovinskih dejstev«. (Balažic, M. Slovenska demokratična revolucija 1986–1988: civilna družba, nacionalni program in ljubljanski proces. Ljubljana: Liberalna akademija, 2004).

V uvodnem delu se učenci seznanijo z začetki in razlogi množičnega študentskega gibanja, ki je ob koncu šestdesetih zajelo ZDA in se kmalu razširilo na Evropo: to so bili protesti proti vojni v Vietnamu in pojav »flower-power«, mladinskih neformalnih kulturnih gibanj ter pojav subkultur kot izziv konformističnemu načinu življenja. To so tudi študentske demonstracije v Parizu in študentsko gibanje v Sloveniji, kamor sodijo študentske demonstracije in zasedba Filozofske fakultete v Ljubljani v maju 1971. Seznanijo se tudi s pojavom prvih neformalnih oblik mladinske kulture kot enim izmed različnih spoprijemov s takratno politično in širšo družbeno situacijo. Med te prve zametke

civilne družbe štejemo med drugim prvo urbano komuno v Sloveniji. Ustanovili so jo študentje iz drugih krajev, ki so najeli staro hišo v Tacnu in kmalu zatem na Brodu. Kmalu je postal to prostor, kjer so živeli ali se shajali tedaj mladi, danes pa priznani pesniki, slikarji, filozofi, univerzitetni in šolski učitelji idr. Za razvoj civilne družbe je pomembno povezovanje Tacenskih komunardov z nizozemskim urbanim gibanjem »kabouterjev« (palčkov). Kabouterji so ustanovili nekakšno Novo državo, razdeljeno na 12 sektorjev. Posebno pozornost so posvečali porušenemu ekološkemu ravnovesju, ki so ga poskušali z različnimi ukrepi ponovno vzpostaviti. Imeli so svoje trgovine, otroške vrtce in šole, kjer so uvajali sistem brez avtoritet, psihiatrične bolnišnice itn. V Amsterdamu so bili kabouterji zelo priljubljeni predvsem zaradi socialne pomoči, ki so jo nudili starim in onemoglim. V mestnem svetu so imeli celo pet poslancev. Idejni vodja nizozemskih »palčkov« je bil Roel van Duyn, redni obiskovalec komun v Tacnu in na Brodu in nekaj časa stalni sodelavec študentskega časopisa Tribuna. Van Duyn je še danes svetnik v amsterdamski mestni hiši. Tacenski komunardi so, po vzoru nizozemskih somišljenikov, poskušali uvesti v Ljubljani »bela kolesa« za pot v službo, v šolo in so bili začetniki t. i. ekozavesti. Komuna je bila zaradi svoje utopične intelektualne in politične profiliranosti trn v peti vladajočim garnituram, zato je bila pod nenehnim nadzorom (Sterle, J., 2005).

V tistih časih so bila potovanja v oddaljene kraje pomemben del študentske kulture in nekakšen statusni simbol. Premagati kopensko pot skozi Turčijo, Iran, Afganistan in Pakistan ter prispeti v Indijo je bila nekakšna zapovedana preizkušnja in iniciacija. Ta pot se je prekinila s padcem Pahlavijevega režima, ki je do tedaj omogočal nekoliko varnejšo pot čez Iran kot poznejša doba ajatola Homeinija.

Tudi študentsko gledališče *Pupilije Ferkeverk*, ki se danes šteje za eno izmed najvplivnejših eksperimentalnih gledališč, je v svojih predstavah, ki so razburile slovensko javnost, izražalo odpor proti vsem oblikam avtoritete, tako političnim kot tudi nacionalnim simbolom, partiji, porajajoči se potrošniški družbi itn. Gledališče so ustanovili takrat mladi pesniki iz skupine 443, Milan Jesih, Ivo Svetina, Matjaž Kocbek, Bard lucundus (pozneje znan kot slikar), Ferdinand Miklavc idr. Prvi dve predstavi je režiral takrat še mladi režiser Dušan Jovanović, poznejše predstave pa Tomaž Kralj.

Pomembna pridobitev za razstavo je tudi t. i. »galerija portretov« oziroma zajetna zbirka fotografskih zapisov obrazov mladih, ki jih je v letih 1972–1978

snemal akademski slikar Kostja Gatnik, dejavni udeleženec takratnih dogodkov. Njegova zbirka je predstavljena v albumu na mizi v razstavnici sobi.

Načrtovanje učnih ur:

Učna tema: v učnem načrtu za 9. razred osnovne šole je za obravnavo teme *Slovenci po II. svetovni vojni* namenjenih deset ur. Znotraj tega sklopa se na 60. in 70. leta nanaša vsebina *Spoznavanje življenja v 50. in 60. letih na Slovenskem*.

V učnem načrtu za zgodovino v gimnaziji lahko obiščemo razstavo v sklopu teme *Povojna geopolitična slika Evrope: upor mlade generacije 1968*.

Načrtovani čas in izbrana vsebina v okviru učne teme: načrtovani čas za obravnavo izbrane učne teme sta dve šolski uri, ki vsebujeta vodeni ogled razstave *Obrazi Ljubljane: Življenje mladih v 2. polovici XX. stoletja v Ljubljani: spominska soba Šumiju* v Mestnem muzeju v Ljubljani. Ti dve uri sta lahko načrtovani kot uvodna motivacija pred učnima urama v razredu.

Učni listi za pet skupin učencev:

Delo prve skupine učencev: študentsko gibanje v Sloveniji 1968–1972:

Učenci si po vodenem ogledu razstave lahko še enkrat samostojno ogledajo steno s fotokolažem, ki predstavlja študentsko gibanje v Sloveniji. Ob tem odgovarjajo na vprašanja na učnih listih:

1. Poglej po razstavnem prostoru in napiši, na katerem mestu je predstavljeno študentsko gibanje.
2. Kakšne so bile značilne oblike nenasilnega izražanja nestrinjanja z vladajočo politiko?
3. Poišči med fotografijami te oblike in jih opiši!
4. Kako se je odzvala uradna politika na študentske demonstracije?
5. Poišči tiste fotografije, ki to najbolj nazorno prikazujejo, in jih opiši!¹

Delo druge skupine učencev: knjige, ki so jih pisali mladi literati v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja

1. Poišči razstavno okno s knjigami. Zapiši imena pesnikov in pisateljev, ki se ti zdijo najbolj znana.
2. Med njimi je tudi pisatelj, čigar knjige si prebral v šolski knjižnici. Med njimi so tudi tri za domače branje v 5., 6. in 9. razredu. Kdo je to? Katere njegove knjige še poznaš?
3. Poišči razstavno okno o študentskem gledališču. Na dnu je drobna zelena knjižica. Kako je naslov knjige in kdo jo je napisal?
4. Med knjigami je tudi ena izmed prvih knjig znanega slovenskega pesnika in prevajalca. Zapiši ime pesnika in naslov knjige!
5. Kdo od naštetih pesnikov je/sta Prešernov/-a nagrajenec/-ca?²

Delo tretje skupine učencev: kako so oblačili mladi v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja

1. Podrobno si oglej razstavljen oblačila. Kakšen slog oziroma slogi oblačenja so bili najpogostejši?
2. Primerjaj ta slog oblačenja z današnjo modo in opiši podobnosti in razlike (dolžina oblek, hlače, lasje, zvrsti blaga, vsitki, dodatki, nekonefkijska oblačila itn.)? Ali bi bila katera od teh oblačil primerna tudi za današnji čas?
3. Katera oblačila, ki so postala prepoznaven slog mladih v 60-ih, se nosijo še danes oziroma kako so vplivala na oblačenje mladih danes?
4. Zakaj so takratna oblačila predstavljala eno izmed oblik upora proti avtoritetam? Kako mladina izraža danes ta upor?
5. Tisti čas je prinesel še eno modno novost, ki na razstavi pri oblačilih ni zastopana. Danes je to splošno razširjen način oblačenja med mladimi dekleti. Kaj je to?³

¹ Mogoči odgovori na nekatera vprašanja iz prve skupine učencev: značilne oblike nenasilnega izražanja z vladajočo politiko so bili t. i. »sit-ini« (učenci opišejo, kaj to pomeni in kako se je izvajalo). Pri fotografijah poiščejo zadnjo fotografijo v spodnjem desnem kotu, ki prikazuje enega od vidnejših članov študentskega gibanja 1968–1972, ko ga pelje policija na zasilnišče. Na vsa vprašanja odgovarjajo učenci opisno.

² Odgovori druge skupine učencev: pod št. 1 zapišejo avtorje po prosti izbiri. Opozori se jih le na to, da poiščejo slovenske avtorje. Pod št. 2 zapišejo, da je to Mate Dolenc; zapišejo naslove nekaterih knjig, ki so jih prebrali. Na naši šoli je avtor zastopan s tremi knjigami za domače branje, in sicer *Morska dežela na železniški postaji*, *Strupena Brigita* in *Ozvezdje Jadran*. Pod št. 3 zapišejo naslov knjige Mushi Mushi, zbirka poezije haiku Milana Dekleve. Pod št. 4 zapišejo Uran v urinu Milana Jesiha. Pod št. 5 zapišejo Milan Jesih in Milan Dekleva.

³ Odgovori tretje skupine učencev: pod št. 1 zapišejo, da so bila to dolga krila in obleke, t. i. maksikrila, oblačila iz džinsa, »kavbojke«, pisane obleke in plašči, ki so jih mladi prinesli s svojih popotovanj po Srednjem in Daljnem vzhodu, ter oblačila, ki so jih sami izdelovali in niso bila konfekcijska. Predvsem pa zapišejo, da so bili takrat za fante pomembni dolgi lasje. Pod št. 2 primerjajo podobnosti in razlike. Pod št. 3 zapišejo svoja opažanja in primerjave. Pod št. 4 zapišejo svoje poglede na razloge za upor mladih proti avtoritetam in kako se ta upor izraža danes. Pod št. 5 zapišejo, da so povzročila minikrila veliko revolucijo šestdesetih letih, ko so se prvič pojavila na ulicah Londona, in sicer okoli leta 1964.

**Delo četrte skupine učencev:
študentsko gledališče, študentski
časopis, urbana komuna v Tacnu**

1. V vitrini v sobi je predstavljeno študentsko gledališče *Pupilije Ferkeverk*. Drugo predstavo je režiral danes priznani slovenski režiser in tudi dobitnik Prešernove nagrade. Kdo je to?
2. Kaj so t. i. »kolesarske bele cone«? Kdo jih je poskušal vpeljati v slovenski prostor? Ali lahko izračunaš, koliko let je minilo, da so dobili Ljubljana in drugi kraji v Sloveniji prve označene kolesarske steze?
3. Oglej si okno na hodniku pred vstopom v razstavno sobo. Opiši bivalne prostore in zanimive kose oblačil. Zakaj je razstavljena tudi spalna vreča?
4. Kako se je imenoval časopis, ki so ga urejali in pisali zanj prispevke študentje? Ali imate tudi vi šolski časopis; ali sodelujete v njem s svojimi prispevki?
5. Ali menite, da je pomembno sodelovanje pri šolskih/študentskih časopisih? Zakaj?⁴

**Delo pete skupine učencev:
Portreti in glasba, ki so jo poslušali
in ustvarjali mladi v šestdesetih
in sedemdesetih**

1. Prelistaj album portretov, delo akademskega slikarja Kostje Gatnika, poznate ga tudi kot znanega ilustratorja velikega števila slikanic in ustvarjalca stripov. Kakšne ljudi prikazuje avtor? Kateri obrazi se ti zdijo najbolj zanimivi? Preberi podnapise in jih poimenuj! Ali si za koga od upodobljenih že slišal oziroma ali ga poznaš?
2. Tudi fotografija je pomemben zgodovinski vir. Kaj ti povedo fotografije v portretnem albumu?
3. Podrobno si oglej plošče na stenah. Zapiši, na katerem mediju so mladi poslušali glasbo? Na katerih medijih jo ti poslušas danes?

4. Kakšna zvrst glasbe se je poslušala takrat? Ali poznate katere izmed glasbenih skupin, posameznega izvajalca ali pesmi iz tistih časov? Katera izmed teh (tujih) skupin še nastopa?
5. Poišči legendarno slovensko skupino, katere pesmi prepevajo novi in mlajši izvajalci še danes! Kako so se imenovali? Imenuj vsaj eno njihovo pesem?⁵

Povzetek

Prispevek opisuje vodenje po enem segmentu prenovljene stalne postavitve v Mestnem muzeju v Ljubljani z naslovom *Obrazi Ljubljane*. To je spominska soba, posvečena Šumiju, lokalni, v katerem se je v šestdesetih in sedemdesetih letih preteklega stoletja zbirala predvsem študentska populacija, ki je dejavno sodelovala v nekaterih dogodkih takratnega časa, kot so študentske demonstracije, zasedba Filozofske fakultete v Ljubljani 1971, prve urbane komune v Sloveniji, študentski časopis *Tribuna*, eksperimentalno študentsko gledališče *Pupilija Ferkeverk* in pojav mladinskih neformalnih kulturnih gibanj in subkultur. Razstava vsebuje minimalistično zasnovano predstavitev razstavnih predmetov, kot so knjige, ki so se brale v tistem času, in knjige, ki so jih pisali obiskovalci bifeja, glasbo, ki so jo poslušali, in glasbo, ki so jo izvajali, oblačila, ki so jih nosili, filme, ki so jih ustvarjali itn. Na koncu so priloženi delovni listi za pet skupin učencev, ki jih rešujejo po vodenem ogledu razstave.

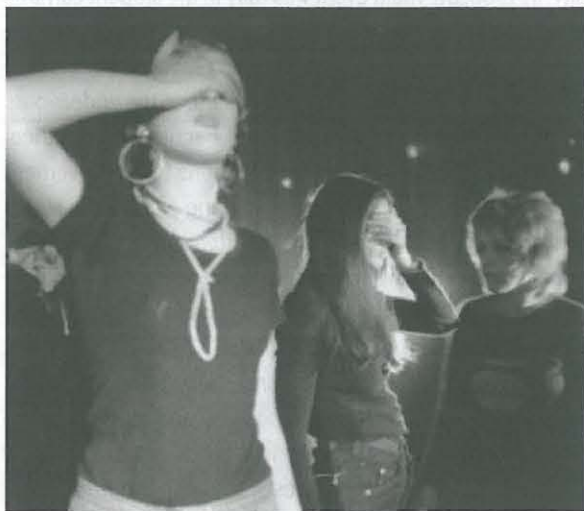
Viri in literatura

1. Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina. (2000). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. Učni načrt za zgodovino v gimnaziji (1998). Vir: spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/ZGO_Zgo_02.pdf.

⁴ Odgovori četrte skupine učencev: pod št. 1 zapišejo Dušan Jovanović. Pod št. 2 zapišejo, da so prebivalci komune v Tacnu poskušali vpeljati kolesa za pot v službo, solo itn. Izračunajo, koliko let je minilo od leta 1971 do prvih označenih kolesarskih stez. Pod št. 3 opišejo razstavne predmete in opišejo bivalne prostore prve urbane komune v Tacnu. Zapišejo, da je bila spalna vreča pomemben pripomoček na takratnih potovanjih, saj so potovali z malo denarja in z avtoštopom. V bistvu zapisujejo tisto, česa se spominjajo od vodenega ogleda in razlage. Pod št. 4 zapišejo *Tribuna* in navedejo podatke o svojem šolskem časopisu. Pod št. 5 zapišejo svoje mnenje in poglede na šolske in študentske časopise. Kot ste verjetno opazili, kar nekaj vprašanj temelji na (navpični) medpredmetni povezavi, predvsem z Državlansko vzgojo in etiko.

⁵ Odgovori pete skupine učencev: pod št. 1 zapišejo svoje vtise ob listanju albuma, pod št. 2 lahko opazujejo poleg portreta (kjer ugotavljajo načine oblačenja mladih, pričeske itn.) tudi ozadje: stare avtomobile, zgradbe, ki jih ni več itn.) Pod št. 3 primerjajo stare LP-plošče in gramofone »na iglo« z današnjimi mediji: CD, laserski gramofon, MP3 itn. Pod št. 4 zapišejo nekaj skupin (to bo veliko lažje, ko bo pripravljena soba, kjer bo mogoče poslušati takratno glasbo in bo opremljena z vsemi informacijami). Na drugi del vprašanja odgovorijo The Rolling Stones. Pod št. 5 zapišejo Bele vrane in Nebotičnik.

3. Dekleva, T. (2006). Dogodki iz študentskega gibanja 1968–1972 v Ljubljani: občasna razstava Univerze v Ljubljani (Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze) v prostorih Univerze v Ljubljani, Kongresni trg 12, Ljubljana. Ljubljana: Univerza.
4. Manifest komune G7 (1971). V: Tribuna, marec 1971, št. 18, str. 7.
5. Sterle, J. (2005). G7 ali Utopija na robu družbe. Scenarij za dokumentarni film.
6. Štrajn, D. (2008). Kako razumeti študentska gibanja? V: Zgodovina v šoli, letnik XVII, 2008, 3–4. Priloga.
7. Mihevc, B. (2008). Študenti v šoli zgodovine: Ljubljana 1968–1971. V: Zgodovina v šoli, letnik XVII, 2008, 3–4. Priloga

Slika 1: Študentsko gledališče Pupilije Ferkeverk. Poleg omenjenih gibanj se je kritična misel tistega časa izražala tudi v študentskem gledališču. Gledališče Pupilije Ferkeverk je v svojih predstavah v letih 1969–1971 uprizarjalo radikalne poglede in razmišljanja na družbo in umetnost na koncu šestdesetih v Sloveniji.

Predstava Mushi mushi »U«. Literarna predloga: Milan Dekleva: zbirka poezije haiku Mushi mushi. Režija: Tomaž Kralj. Študentsko naselje v Ljubljani, 1971. (Foto: Žare Veselič. Fotoarhiv Mestnega muzeja Ljubljana)

Slika 2: Delovna miza v prvi urbani komuni v Sloveniji G7 v Tacnu, 1971. (Foto: Žare Veselič. Fotoarhiv Mestnega muzeja Ljubljana)

Foto 3: »Sit-in na Aškerčevi.« »Sit-in« ali »down-in« so znana oblika nenasilnega protesta študentov iz šestdesetih in sedemdesetih. Študentje so se usedli na sredo ceste in tako izražali svoje nestrinjanje z vladajočo politiko. Ob tem so večinoma prepevali protestne pesmi (Joan Baez, Bob Dylan). Za demonstracije na Aškerčevi je značilno tudi igranje šaha na cesti. Začelo se je s študentskimi upori proti vietnamski vojni v ZDA, od tod tudi angleški izraz, ki je v družboslovni literaturi ustaljen termin in se ne prevaja. (Foto: Žare Veselič. Fotoarhiv Mestnega muzeja Ljubljana)

Foto 4: Študentje korakajo proti republiški skupščini. Aprilske demonstracije 1971. Leto 1968 so Evropo in druge dele sveta zaznamovali množični študentski protesti. V naslednjih dveh letih je bilo študentsko gibanje v Sloveniji (predvsem ljubljanska Univerza) zelo dejavno. Najdejavnejše je bilo akademsko leto 1970/1971. Začetek je bil prvi literarni maraton na Filozofski fakulteti v novembru 1970. Sledile so demonstracije zaradi hrupa na Aškerčevi cesti, ki so bile aprila 1971. Študentje so nadaljevali svoj pohod proti republiški skupščini, kjer so prebrali svoje zahteve. (Foto: Žare Veselič. Fotoarhiv Mestnega muzeja Ljubljana)

Foto 5: Tacen. Leta 1971 je bila ustanovljena tudi prva slovenska urbana komuna. V Sloveniji je močno odmevalo gibanje nizozemskih kobouterjev, palčkov, začetnikov porajajoče se ekološke zavesti v Evropi. Njeni člani so redno obiskovali komuno v Tacnu, tako kot tudi drugi potujoči študentje iz Evrope. Eden izmed njih (na sliki v sredini spodaj) je danes slavni irski glasbenik in kantavtor, Andy Irvine. Svojemu bivanju v Ljubljani, v Tacnu je posvetil pesem Autumn Gold na zgoščeni Rain on the Roof. (Foto: Žare Veselič. Fotoarhiv Mestni muzej Ljubljana)

Darko Štrajn, PhD, Educational Research Institute, Gerbičeva 62, Ljubljana

Regardless how nowadays some people understand the events in sixties and early seventies in Slovenia and also in former federal Yugoslavia we can claim with certainty that the student movements were one of those world events in which Slovenia prominently took part to the same extent as the developed countries of that period. The most interesting fact, which stands for all European socialist countries is that also «on this side» of the iron curtain student movements, were according to media and notes of prominent movement representatives of similar political orientation as student movements in the West, namely left winged. Irrespective of the fact that those events of prosperous liberal period of Yugo-socialism were difficult to understand by a rather peaceful population, and that also inside the student movement some zealous polemics took place and that in Ljubljana we were preoccupied by the same questions as our contemporaries in Paris or San Francisco, we can claim that democracy was set on agenda of the future in the peak of student movement when in 1971 the faculty of Arts was occupied.

Bogomir Mihevc, PhD, Rectorship of the University of Ljubljana, Kongresni trg 12, Ljubljana

The author who also participated in student movement describes activities, standpoints and demands of students in Ljubljana from 1968 to 1971. He summarizes published documents created by student groups above all those concerning issues of university and studying. Author also quotes student evaluations of the situation in education, above all in higher education and presents the main demands and proposals for improvement for so called reform of the university. In 1968, the main event was rally in the student campus which took place on June 6, 1968. The main event in 1971 was occupation of Faculty of Arts in Ljubljana (from May 25 to June 3, 1971). Author also describes the endeavours of students on Faculty of Arts and Faculty for Electrical Engineering and some other professions for improvement of study in the 1971 and in the beginning of 1972. He states that students at that time brought attention to problems of then society and university for instance on social differentiation, unsuitable position of education and science and on out-of-date system of studying.

They made more or less concrete suggestions for improvement of their own social position and for modernisation of studying and they also implemented some of their suggestions. Author concludes with finding that the most important result of the movement at University of Ljubljana was the formation of personality of the propulsive part of then generations of Slovenian youth.

Goranka Kreačič, Primary school Preserje, Preserje 60, Preserje

Article describes guiding tour through a part of renewed permanent exhibition in City Museum of Ljubljana called Faces of Ljubljana. This is a memorial room dedicated to Šumi pub, which was in sixties and seventies the gathering point of student population, which actively participated in some events of those times, such as student demonstrations, occupation of Faculty of Arts in Ljubljana in 1971, first urban communities in Slovenia, the student newspaper Tribuna, experimental theatre Pupilija Ferkeverk and formation of informal cultural movements and subcultures.

Exhibition comprises minimalist presentation of exhibited items such as most popular books in those times; books written by the visitors of the pub; most popular music and music performed by visitors; clothes they were wearing and pictures they created etc. At the end of the tour, we can find worksheets for five groups of students to be filled in by students after the guided tour.

CILJ PREVODOV, OBJAVLJENIH V REVJI VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE, 4/2008, JE SOOČE UČITELJA Z ZAHTEVNIMI VPRAŠANJI, KI ZADEVAJO NJEGOV POKLIC: KAJ UČITI IN KAKO; SE BOLJ POSVETITI VSEBINI ALI NAČINU DELA, KAKŠNA JE VLOGA UČITELJEV V SODOBNI SVETU, ALI VELJA PODPRETI REFORMNA PRIZADEVANJA VSAKOKRATNIH OBLASTI ITN. TAKŠ SOOČENJE OD UČITELJEV ZAHTEVA DOLOČENO USPOSOBLJENOST, BREZ KATERE NE MOR KOMPETENTNO ODGOVORITI NA TA VPRAŠANJA IN NEKRITIČNO PRISTAJAJO NA RAZ NEDOMIŠLJENE REFORME OZIROMA LE-TE SPREJEMAJO BREZ RAZUMNIH RAZLOGOV.

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
ZGODOVINA V ŠOLI
2008

930:371.3

120080167, PRIL.

COBISS

Iz vsebine

Zdenko Kodelja
Zgodovina filozofije vzgoje

Andrej Adam
Filozofija vzgoje in kritično mišljenje

Paul H. Hirst, R. S. Peters
Izobraževanje in filozofija

Israel Scheffler
Pojem poučevanja

Harvey Siegel
Kultiviranje razuma

Paul Standish
Narava in cilji vzgoje in izobraževanja

Alasdair MacIntyre
Kako se zdeti vrli, ne da bi bili takšni tudi v resnici

Will Kymlicka
Vzgoja za državljanstvo

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

ISSN 0350-5065, letnik 39, številka 4,
2008, 65 str., 10,43 evra

Naročila:

Zavod RS za šolstvo,
Poljanska c. 28,
1000 Ljubljana

01 / 3005-199

zalozba@zrss.si

<http://www.zrss.si>